

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Maja Ljubičić

U potrazi za „muškim modelom“ – stavovi odgajateljica o muškim
odgajateljima

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Diplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

U potrazi za „muškim modelom“ – stavovi odgajateljica o muškim odgajateljima

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Sociologija obitelji

Mentor: izv.prof.dr.sc. Željko Boneta

Student: Maja Ljubičić

Matični broj: 0264006009

U Rijeci, srpanj 2018.

Zahvala:

Za moje ljubavi, Dominika i Ivora

Zahvaljujem svom mentoru izv.prof.dr.sc. Željku Boneti na strpljenju, pomoći i vodstvu pri izradi diplomskog rada. Također, srdačno zahvaljujem asistentici Željki Ivković na stručnim savjetima, susretljivosti i strpljenju tokom pisanja rada.

Želim se zahvaliti svim djelatnicima vrtića Kastav, Poneštrice, Matulja, Opatije i Rijeke koji su sudjelovali u istraživanju i pomogli mi u prikupljanju podataka za izradu diplomskog rada.

Želim se zahvaliti svojoj cijeloj obitelji na podršci i razumijevanju tokom studiranja, pogotovo neumornim bakama i teti, jedno veliko hvala od srca.

Posebnu zahvalnost iskazujem svom suprugu Milanu i sinovima Dominiku i Ivoru na beskrajnom strpljenju, ljubavi i podršci.

I na kraju želim se zahvaliti svojim kolegicama Kristini, Kseniji i Renati, hvala što ste bile uz mene, hvala na svim savjetima i suradnji, nezamjenjive ste.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

Maja Ljubičić

SAŽETAK

Ovaj rad istražuje percepciju odgajateljica o iskustvu rada s muškim odgajateljima, dobrobiti muškarca odgajatelja unutar profesije kao i viđenje prisutnosti „muškog modela“. Odgajateljsku profesiju nastoji se sagledati iz rodne perspektive, odnosno dobiti uvid o stanju rodne ravnoteže u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju.

Tijekom travnja i svibnja 2018. godine provedeno je anketno istraživanje i to na području Kastva, Matulja, Opatije i Rijeke te je obuhvatilo dječje vrtiće: „Vladimir Nazor“, privatni vrtić „Poneštrica“, dječji vrtić „Matulji“, dječji vrtić „Opatija“ te dječji vrtić „Rijeka“, odnosno centri predškolskog odgoja „Zamet“ i „Maestral“. Populacija ispitanika su odgajateljice, a veličina ciljanog uzorka je 160.

Rezultati istraživanja pokazali su kako polovina odgajateljica nema iskustvo rada s muškim odgajateljem te da su muškarci i dalje premalo zastupljeni u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. Odgajateljice koje imaju iskustvo rada s muškim odgajateljem preporučile bi suradnju s muškim odgajateljima. Međutim, što su odgajateljice naklonjenije tradicionalnoj podjeli poslova unutar odgojno - obrazovnog rada, njihov je stav prema suradnji s muškim odgajateljima negativniji. S druge strane, odgajateljice koje nemaju iskustva rada s muškim odgajateljem, također bi preporučile suradnju, iz čega proizlazi da iskustvo nije presudno u formiranju stavova o suradnji.

Ključne riječi: odgajateljska profesija, muški odgajatelj, rodna nejednakost, ravnopravnost spolova, „muški model“

ABSTRACT

Foundation of this research explores the perception of female preschool teachers about the experience of working with male preschool teachers, the well-being of male educators within the profession and the presence of the "male role model". The early childhood care and education profession is trying to look from a gender perspective, or to gain insight into the state of gender balance in early and preschool upbringing and education.

During April and May 2018 a survey was carried out on the areas of Kastav, Matulji, Opatija and Rijeka and included kindergartens: "Vladimir Nazor", the private kindergarten "Poneštrica", "Matulji" kindergarten, the kindergarten "Opatija" as well as the kindergarten "Rijeka", ie centers of preschool education "Zamet" and "Maestral". The population of the respondents are female preschool teachers, and the size of the target sample is 160.

The results of the research showed that almost half of the female preschool teachers (50.6%) did not have the experience of working with male preschool teachers and that men were still under-represented in early and pre-school upbringing and education. Female preschool teachers who have worked with male preschool teachers would recommend cooperation with them. However, as female preschool teachers favor the traditional division of jobs within the early childhood care and education, their attitude towards cooperation with male preschool teacher is more negative. On the other hand, female preschool teachers who do not have the experience of working with a male preschool teachers would also recommend cooperation, which suggests that experience is not crucial in forming attitudes about co-operation.

Keywords: preschool educational profession, male preschool teacher, gender inequality, gender equality, "male role model"

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. RODNA NEJEDNAKOST U DRUŠTVU	5
2.1. Podjela rada	7
2.2. Ekonomsko nasilje.....	9
2.3. Rodna ravnopravnost.....	10
3. RODNA (NE) JEDNAKOST U ODGAJATELJSKOJ PROFESIJI	12
3.1. Fleksibilnost roda u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju	15
3.2. Rodno neutralni odgoj i obrazovanje u RIPOO.....	17
4. SUVREMENA ULOGA ODGAJATELJA	20
5. PROCES UKLJUČIVANJA MUŠKARACA U ODGAJATELJSKU PROFESIJU	26
5.1. Dobrobit muškog odgajatelja u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju	28
5.2. “ Muški model“ u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju.....	30
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	34
6.1. Cilj i hipoteze istraživanja	34
6.2. Mjerni instrumenti	39
6.3. Uzorak i metoda istraživanja	42
7. REZULTATI I RASPRAVA	44
7.1. Struktura ispitanika.....	44
7.3. Stavovi odgajateljica o „muškom modelu“	48
7.4. Hofstedeova skala maskuliniteta/feminiteta	50
7.5. Iskustvo suradnje odgajateljica s muškim odgajateljima.....	51
7.6. Povezanost stavova odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima s njihovim stavovima o podjeli poslova po rodu	53
7.7. Povezanost stavova odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljem i njihovih stavova o tzv. „muškom modelu “ u odgojno -obrazovnom radu.....	57
7.8. Razlike u stavovima odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima s obzirom na iskustvo rada s muškim odgajateljem	66

7.9. Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljem s obzirom na dobi odgajateljica.....	68
7.10. Povezanost stavova odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima i duljine radnog staža	70
7.11. Razlike u stavovima o suradnji s muškim odgajateljima s obzirom na razinu obrazovanja odgajateljica	71
8. ZAKLJUČAK	73
9. LITERATURA.....	77
10. PRILOZI	86

1.UVOD

Područje ranog odgoja i obrazovanja obiluje istraživanjima koja pridonose kvaliteti samog odgojno - obrazovnog procesa djece rane i predškolske dobi. Nove znanstvene spoznaje na području neuroznanosti i razvoja mozga uvelike su odgovorne za redefiniranje kompletnog ranog odgoja i obrazovanja i obrazovnog sustava. Nova paradigma odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi zahtjeva preispitivanje dosadašnjeg stanja u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja te reviziju dosadašnjih metoda rada, materijalnog okruženja, a također dovodi u pitanje kvalitetu i obrazovanje odgajatelja. Prema tome, uloga odgajatelja se bitno mijenja imajući na umu da je odgajatelj stručni nositelj dijela odgojno - obrazovnog procesa i o njemu ovisi kvaliteta istog.

Odgajatelje djece rane i predškolske dobi većinom čine žene, kako u Hrvatskoj tako i u svijetu. Upravo dominacija žena ukazuje na problem neravnoteže spolova u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. Spolno i rodno uvjetovane radne uloge i raspodjela poslova prema rodu prisutne su u određenoj mjeri u svakoj kulturi i društvu pa tako i našem. Djetinjstvo je period u kojem dijete usvaja, razvija i u konačnici oblikuje svoj rodni identitet te procesom socijalizacije razvija rodne uloge koje se u njegovoj kulturi smatraju prikladnima. S obzirom na društveni kontekst razvoja rodnih uloga, možemo se upitati kako institucionalni kontekst ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u kojem dominira jedan spol djeluje na djetetovo oblikovanje rodnog identiteta. Odgovor na to i slična pitanja možemo potražiti u kontekstu obrazovne politike koja nastoji povećati udio muškaraca u odgajateljskoj profesiji. Samim time nameće se potreba za tzv. „muškim modelom“ u odgoju i obrazovanju.

Europska unija prepoznaje važnost ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te donosi važne dokumente (OECD, Starting strong II (2006); Early Childhood Education and Care¹: Providing all our children with the best start for the world of tomorrow, 2011; Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament: Efficiency and equity in European education and

training systems, 2006; Council conclusions on a strategic framework for European cooperation in education and training ('ET 2020'), 2009.; Communication from the Commission, 2011; Council Conclusion on ECEC, 2011) koji su pokretači reforme odgoja i obrazovanja, ali i promjena u obrazovnoj politici za sve zemlje članice. Vijeće Europske unije ukazuje na potrebu za povećanjem udjela muškaraca u ranom odgoju i obrazovanju te se ističe potreba za promjenom stavova da nisu samo žene te koje mogu pružiti njegu, obrazovanje i skrb. „Uzori oba spola smatraju se pozitivnim primjerom djeci te pospješuju u razbijanju rodno - stereotipne percepcije. Radno mjesto sastavljeno od oba spola pridonosi proširenju dječjeg iskustva i pomaže u smanjenju segregacije spolova na tržištu rada, podupire profesionalizaciju osoblja ECEC-a s naglaskom na razvoj njihovih sposobnosti, kvalifikacija i uvjeta rada te povećanja prestiža struke. Nadalje, podupire se i razvijanje politika usmjerenih na privlačenje, osposobljavanje i zadržavanje odgovarajućeg kvalificiranog osoblja u ranom odgoju i obrazovanju te poboljšavanju ravnoteže spolova u istom“ (Council Conclusion on ECEC,2011:30).

Geert Hofstede razvio je istoimenu *Hofstedeovu teoriju kulturnih dimenzija* koja služi kao okvir za razumijevanje međukulturne komunikacije. Opisuje učinke kulture društva na vrijednosti svojih članova i kako se te vrijednosti odnose na ponašanje, koristeći strukturu izvedenu iz faktorske analize. Teorija se široko primijenila u nekoliko područja kao paradigma za istraživanje, osobito u međukulturalnoj psihologiji, međunarodnom upravljanju i međukulturalnoj komunikaciji¹. U ovom radu i istraživanju poslužit ćemo se Hofstedeovim modelom „nacionalne kulture“ i nekim njegovim dimenzijama kako bi pokušali dokučiti značenje „muškog modela“ u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju koje je opće prihvaćeno u interkulturalnom obrazovnom pristupu. Osjetljivost za društveni kontekst, kao jedna od temeljnih odrednica interkulturalnih i multikulturalnih obrazovnih pristupa, rezultirala je diversifikacijom područja s obzirom na opće trendove u obrazovanju (globalizacija, interes za

¹<https://www.hofstede-insights.com/>

druge kulture, razvoj odgojno - obrazovnih teorija, afirmacija ljudskih prava u kontekstu obrazovanja) te specifične povijesne, socijalne i ekonomske uvjete koji utječu na oblikovanje obrazovne politike pojedinih država (Bleszynska, 2010., prema Bartulović, 2011). Hofstede (1998) razmatra kulturu sa stajališta da se kultura uči, a ne nasljeđuje. Imajući na umu da je današnje društveno okruženje većinom multikulturalno koje zahtjeva prilagodbu dosadašnjeg odgoja i obrazovanja, proizlazi pojam interkulturalnosti. Interkulturalnost kao novo gledanje i pojava u suvremenim kulturama javlja se sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a odnosi se na relativno nov način viđenja sličnosti i razlika među kulturama naglašavajući jednakovrijednost različitih kultura i njihov dijalog (Katunarić, 1996). „Interkulturalno obrazovanje nastoji ukloniti etnocentrizam, rasizam, predrasude i stereotipe nejednakosti i diskriminacije u školi i društvu“ (Spajić-Vrkaš, 1997:56). Zadaća interkulturalnog kurikuluma prenositi ideje demokracije, egalitarnosti, ravnopravnosti te ih naučiti živjeti zajedno u različitosti (Burai, 2015). Naime, interkulturalni odgoj sastavni je dio službenog dokumenta *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) koji sadrži temeljne vrijednosti odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi. „Humanizam i tolerancija u odgoju i obrazovanju ostvaruju se razvojem senzibiliteta djece za potrebe drugih, prihvaćanje drugih i shvaćanje važnosti međusobne povezanosti s njima. Ona je nužna za uspješno snalaženje u životnom kontekstu koji obilježava pluralizam kultura te rodnih, rasnih, etničkih, vjerskih, nacionalnih razlika i socijalnog statusa. Odgoj i obrazovanje pridonose izgradnji osobnog te kulturnog i nacionalnog identiteta djeteta“ (NKRPOO, 2014).

Cilj ovog rada, osim istraživanja percepcije odgajateljica o iskustvu rada s muškim odgajateljima i viđenja „muškog modela“ jest i analiza literature pomoću koje će se ukazati na položaj i ulogu žena i muškaraca u ranom odgoju i obrazovanju. Naime, usredotočit ćemo se na propitivanje rodne osviještenosti u ranom odgoju i obrazovanju te na trenutnu neravnopravnost spolova i kakav utjecaj imaju vanjskih čimbenici na procese uključivanja muškaraca u profesiju,

odnosno utjecaj društvene i profesionalne okoline. Kako bismo došli do svog cilja, ispitat ćemo kako odgajateljice na području Rijeke i okolice percipiraju svoj položaj i ulogu u odnosu na muške odgajatelje te kakva su iskustva odgajateljica u radu s muškim odgajateljima i kakav utjecaj muški odgajatelji imaju na odgajateljsku profesiju.

2. RODNA NEJEDNAKOST U DRUŠTVU

Društveno poimanje, definiranje i strukturiranje roda i rodnih grupa mijenja se s vremenom i među kulturama te s promjenama društvenog konteksta. Štoviše, rod nije samo "binarna" strukturalno neutralna razlika između žena i muškaraca nego je hijerarhijski strukturiran i vrijednosno obilježen. Rodne razlike rijetko su neutralne, a gotovo u svim društvima rod je važan oblik društvene stratifikacije i kriterij pojavljivanja društvenih nejednakosti i diskriminacija (Galić, 2011). Rod podrazumijeva društveno konstruirane i očekivane razlike između muškaraca i žena koje se odnose na različite slike, predstavljanje, očekivanja, vrijednosti pripisane biološkim spolovima (Galić, 2008:153-154).

I kao žene i muškarci obgrljeni smo i pritisnuti raznim značenjima sebe. Značenja su pomična i funkcioniraju u svijetu medija i obitelji te daju niz slojeva očekivanja i društvenih uloga koje bi trebale biti sukladne našim spolovima, a problem nastaje ako ona nisu u skladu s time. Mnogi stručnjaci razlike u ponašanju muškaraca i žena objašnjavaju različitim hormonima te ističu razlike u načinu funkcioniranja mozga. Šimić (2009) tako navodi da što se više penjemo na filogenetskoj ljestvici, uz hormonalne, sve važniji postaju i drugi čimbenici psihosocijalne prirode. Tako seksualno ponašanje čovjeka ovisi o različitim čimbenicima, od kojih su samo neki: stres, dostupnosti zadovoljstvo partnerom, stil života, traume, stavovi, zdravstveni status, i sl. (Šimić, 2009). Korak dalje su evolucijske ideje kojima se bave sociobiolozi. Kroz te ideje oni pokušavaju povezati spolne razlike s razlikama u ponašanju muškaraca i žena. Nit vodilja jest da se ljudi razvijaju i mijenjaju kroz njihov prirodni odabir. Pritom evoluiraju i ponašanje, a ne samo tjelesna obilježja. Sociobiolozi ističu važnost genetskih uputa kojima je cilj osigurati nove naraštaje. Za usporedbu možemo pogledati životinjski svijet, prenošenje gena, početak borbe spolova i spoznaja o razlikama. Mužjaci i ženke imaju različite prioritete. Za mužjaka cijena reprodukcije nije prevelika dok za ženke jest. Mužjak „jednostavno prospe nekoliko milijuna

spermatozoida.“ (Sexton, 2001:39) Za ženke je cijena reprodukcije nešto veća. One imaju ograničen broj jajašaca pa samim time biraju mužjaka računajući na njegovu kvalitetu, snagu, dobre šanse za preživljavanje novih generacija kao pomoć i sudjelovanje u brizi oko podmlatka. Međutim, sa „stajališta gena nema nikakvog razloga da mužjak pomaže ženki *per se* ili *vice versa* – oni jednostavno trebaju jedno drugog za reprodukciju. Otuda i čuvena „borba spolova“. (Sexton, 2001:40) U odnosu ljudi, u ovom slučaju, to bi se moglo promatrati na sljedeći način; žena je sigurna u svakom slučaju da je dijete genetski njezino pa će biti spremnija posvetiti se odgoju, ostati kod kuće i udati se za muškarca koji ima viši status u društvu. Muškarci se zato moraju natjecati, biti agresivniji, asertivniji, uspješniji. To označava dominaciju nad ženama i ujedno zbog toga dolazi do ratova.

Međutim, Dawkins (Dawkins 1989; prema Sexton 2001) tvrdi da je čovjekov način života određen uglavnom kulturom, a ne genima. Drugim riječima, ljudsko ponašanje nipošto nije univerzalno i veoma ovisi o kulturi u kojoj se razvija, vođeno određenim kulturnim pravilima i obilježjima. Najveći utjecaj na stvaranje ponašanja ima kultura pa shodno tome, ona proizvodi razlike između muškog i ženskog roda (Haralambos i Holborn, 2002). Čondić (2009) kaže „da su u stvarnosti razlike između muškarca i žene posve kulturalne, štoviše, proizvod su kulture koja je na zalazu.“

Ako se osvrnemo na rodnu stratifikaciju društva, osim društvenog utjecaja, značajnu ulogu igra i utjecaj biologije. Diskriminacije utemeljene na biološkim karakteristikama žena i muškaraca označene su sociokulturnim čimbenicima, a to je ujedno i uzrok neravnoteže između spolova. Suvremeno društvo još uvijek obiluje obrascima patrijarhalnosti, koja dominantu daje muškoj strani. Iz toga proizlaze različiti oblici moći, nadmoći, nasilja ili zlostavljanja. Polazeći od pretpostavke da je rod društveno konstruiran, muškarcima i ženama nametnute su različite društvene uloge koje usmjeravaju njihovo ponašanje

prema određenim pravilima koja su poduprta određenim vrijednosnim sustavima koji određuju stereotipe (Galić, 2004).

Iz toga proizlazi da muške rodne uloge uključuju osobine poput aktivnosti, nezavisnosti, ambicioznosti, dominantnosti, agresivnosti, sakrivanja emocija i samopouzdanje, dok ženske rodne uloge najviše karakteriziraju osobine poput suosjećanja, nježnosti, osjetljivosti, urednosti, obzirnosti i toplina (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003:21). Uloga muškarca u društvu se ipak više cijeni. Na njih se gleda kao zaštitnike i one koji prehranjuju obitelj, dok se ženama predaje odgovornost za kućanstvo i djecu. Žene i muškarci tako obavljaju zadaće za koje su biološki najpodobniji, a upravo su biološke razlike ono što će Murdock (1949) naglasiti kao temelj spolne podjele rada u društvu. To je potkrijepio tvrdeći da fizička snaga muškaraca stoji nasuprot činjenici da žene rađaju djecu, a sve su te karakteristike propisane biologijom te kao takve dovele do razlike rodnih uloga.

2.1. Podjela rada

Upravo biologija, odnosno biološki temelji spolne podjele rada nailaze na kritiku od strane feministica. Prvenstveno se njihova kritika ogleda u objašnjenju da žene mogu obavljati određene poslove te da ih u tome ne sprečavaju biološke karakteristike već društvena, kulturna očekivanja. Od majke se očekuje da bude djetetov primarni faktor socijalizacije što istovremeno isključuje oca, a ženi daje važnu ulogu i odgovornost prema odgoju i socijalizaciji djece. Feministice krive muškarce za žensku eksploataciju. Tvrde da muškarcima odgovara da žene za njih obavljaju neplaćene poslove, da odgajaju djece i obavljaju sve kućanske poslove. Iz toga proizlazi da se ženama ograničava mogućnost da budu uspješne, a muškarcima se uskraćuje uživanje u trenucima bliskosti s djecom (Haralambos i Holborn, 2002). Nasuprot tome, Parsons (1955) podjelu poslova vidi kroz biološku razliku među spolovima. On tvrdi da su prema biološkim karakteristikama stvoreni tipično muški i tipično ženski poslovi. Za njega,

muškarac može bolje obavljati teže zadatke jer nije ometan kao žene, nije podvrgnut fizičkim opterećenjima poput trudnoće i dojenja.

Topolčić (2001) tvrdi da žene u današnje vrijeme na sebe preuzimaju sve veći teret. Uz odgovornost i obvezu kućanskih poslova, one se zapošljavaju i izvan doma što neizbježno dovodi do neravnopravnosti između spolova. Osim neravnopravnosti odnosno nejednakosti na poslovima, neravnopravnost je vidljiva i u prihodima kada se radi o sličnim poslovima odnosno radnim mjestima. Obaveza je poslodavca, prema Zakonu o ravnopravnosti spolova da ženama i muškarcima koji su za njega zaposleni isplaćuje jednake plaće za jednak rad, odnosno rad jednake vrijednosti koji se nalazi u području radnog zakonodavstva (NN, 116/2003). Istraživanje koje je provela Grupa Selectio pokazalo je da u Hrvatskoj žene zaposlene na istome radnome mjestu, u jednakim okolnostima kao i muškarci, već na početku karijere ostvaruju 13% nižu plaću od muškaraca. S godinama radnog iskustva te se razlike povećavaju (Centar za ženske studije, 2007.).

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske svake godine objavljuje publikaciju *Žene i muškarci u Hrvatskoj* s ciljem prikazivanja položaja žena i muškaraca u našem društvu pomoću statističkih pokazatelja. U najnovijoj publikaciji iz 2017. godine statistički je prikazana zaposlenost u pravnim osobama prema djelatnostima gdje je u sektoru obrazovanja 2016. godine ukupan broj zaposlenih 107 888, od čega je 84 378 (78,2%) žena, a 23 510 (21,8%) muškaraca. Isto tako, statistički podaci o prosječnoj mjesečnoj bruto plaći 2015. godine zaposlenih u pravnim osobama u obrazovanju, prikazuju kako prosječna bruto plaća svih zaposlenih iznosi 7821,00 kn, od čega je prosječna plaća zaposlenih žena 7447,00 kn, a muškaraca 9055,00 kn. Dakle, udio plaća žena u plaćama muškaraca iznosi 82,2%. Prema statističkim podacima možemo zaključiti da i dalje u odgoju i obrazovanju dominiraju žene, ali i da postoji neravnopravnost spolova u našem društvu, pogotovo kada se govori o zaradi.

Prema statističkom ljetopisu iz 2017. godine u dječjim vrtićima i drugim pravnim osobama koje ostvaruju programe predškolskog odgoja za pedagošku

godinu 2016./2017. zaposleno je ukupno 20 165 djelatnika. Od ukupnog broja zaposlenih udio muškaraca iznosi 4,7% dok je udio žena 95,3% u dječjim vrtićima. Iz rodni nejednakosti na poslu tako dolazimo do činjenice da se žene u polju rada suočavaju s raznim i brojnim preprekama, od kojih su manja plaća, djelomično zaposlenje, zaposlenje na poslovima nižeg društvenog statusa. Nejednakost u polju rada za sobom povlači i nejednakost u pozicijama moći. U svim patrijarhalnim zajednicama pa tako i u ovoj, spolna nejednakost većim je dijelom uvjetovana socijalizacijom, mitologijom i religijom. (Galić, 2002.:227). U takvom, patrijarhalnom društvu, poslovi se strogo dijele na muške i ženske, a sramota je da muškarci prepuste svoje poslove ženama (Ardalić, 2010:63).

2.2.Ekonomsko nasilje

Kompleksan problem današnjice je i ekonomsko nasilje nad ženama. O postojanju ovog problema govorimo u kontekstu nedostatka osviještenosti, ali i znanja. Financijski odnosi među partnerima vrlo se razlikuju i oni mogu varirati od ravnopravnih i zdravih do kontrolirajućih i štetnih (Corrie i McGuire, 2013). Kada govorimo o partnerstvima koja karakterizira nasilje i nasilni odnosi općenito, upravo je ekonomsko nasilje ono koje vrši represiju i kontrolu nad ženom čime partner naglašava i u prvi plan stavlja svoju moć. (Sharp, 2008).

Branigan (2004) ekonomsko nasilje doživljava kao ozbiljan oblik zlostavljanja koji ženama onemogućuje ispunjavanje njihovim osnovnih životnih potreba. To je ponašanje kojim se ženu ograničava, kontrolira i iskorištava.

Fawole (2008) također govori o ekonomskom nasilju nad ženama i svrstava ga u rodno uvjetovana nasilja i kao takvo, vrstu diskriminacije žena (Fawole, 2008:168). Upravo iz ovih stavova proizlazi da je ženina neravnopravna uloga opet uvjetovana društvenim položajem, a ne biološkim karakteristikama. Tako ekonomsko nasilje onemogućava ženi da stječe resurse te da koristi ili iskorištava one već stečene. Najčešći razlog ostanka u odnosu kojeg karakterizira ekonomsko nasilje jest nemogućnost da se napusti takvo partnerstvo zbog

ekonomske ovisnosti, a i zbog djece. Izlazak iz takvog odnosa mogao bi dovesti do gubljenja prava nad skrbništvom zbog nedovoljnih sredstava za skrb djeteta i sebe. Zato su žene često, tražeći izlaz iz takve situacije, smišljale razne načine kako da se nose s time pa su skrivale novac ili se oslanjale na pomoć od strane drugih ljudi (Klasnić, 2011).

2.3. Rodna ravnopravnost

Rodna neravnopravnost uključuje velik rad na problemu rodne nejednakosti odnosno neravnopravnosti. Postojeće neravnopravnosti nastale su na osnovu društvenih odnosa koji se temelje na stereotipima o obitelji, obrazovanju, kulturi, društvu, poslovima itd. Međutim i neravnopravnost je moguće promijeniti i to prvenstveno usvajanjem novih pristupa i strukturalnih, organiziranih promjena na svim područjima javnog života, ali i onog privatnog. Kao najvažnije ciljeve postizanja rodne ravnopravnosti, možemo navesti priznanje i potpunu primjenu ženskih prava kao ljudskih prava; razvoj i napredak predstavničke demokracije putem promoviranja jednakog sudjelovanja žena i muškaraca; ekonomsku nezavisnost pojedinca i težnju da se usklade obiteljski život i radne obaveze, žena i muškaraca; jačanje svijesti i ravnopravno razvijanje samopouzdanja; zajedničko priznanje žena i muškaraca u ispunjavanju potreba i odgovornosti u cilju otklanjanja neuravnoteženosti u društvu (Todorov, 2013).

Međutim, da bi se društvo pokrenula ka rješavanju rodna neravnopravnosti, potrebna je upravo svijest o njenom postojanju u datom društvu. Ona se najjasnije vidi u raznim oblicima nejednakih statusa osoba zbog njihovog spola. U hrvatskom društvu svijest o postojanju rodne neravnopravnosti je prisutna i upravo to postaje dobar temelj za razvoj protudiskriminacijskih politika te provođenje raznih aktivnosti, a sve s ciljem povećanja rodne ravnopravnosti. Različitost u rodnoj socijalizaciji te odnos društvenih struktura prema muškarcima i ženama odražava se upravo u razlici u svijesti o postignutoj razini rodne (ne) ravnopravnosti (Ajduković, 2001).

Rodna ravnopravnost omogućuje jednake preduvjete za ostvarivanje ljudskih prava neovisno o rodnom identitetu. Ona također pretpostavlja da postoje jednake mogućnosti za muškarce i žene u bilo kojem kontekstu kulturnog, političkog, ekonomskog, socijalnog i nacionalnog napretka, a samim time izjednačava njihovo sudjelovanje u svim sferama javnog i privatnog života. Cilj ravnopravnosti je promoviranje potpunog i ravnopravnog sudjelovanja žena i muškaraca u društvu.

Trenutna je situacija da žene sudjeluju na tržištu rada, ali nisu podijelile obiteljske poslove s muškarcima. Suprotno predviđanjima Goodnow i Bowes (1994) da će u Hrvatskoj ulaskom žene na tržište rada doći do egalitarizacije podjele rada, Topolčić (2001) navodi istraživanja iz kojih proizlazi povezanost depresije kod žena sa velikim brojem rutinskih i ponavljajućih poslova zbog povećanog sukoba uloga i stresa u napetim odnosima te smanjenja interakcije partnera.

U hrvatskim obiteljima žene su te koje se najviše žale na rodnu podjelu rada, a muškarci su manje skloni rodnoj egalitarnoj podjeli posla. Oni su skloniji rodnim predrasudama te smatraju kako u obiteljskoj sferi ne vlada rodna nejednakost. Upravo su ovi stavovi razlog što se obiteljski život u Hrvatskoj slabo pomiče ka modernizaciji. Još uvijek smo patrijarhalno društvo, stoga odnosi rodne nejednakosti vladaju i u obiteljskim životima supružnika i njihove djece (Galić i Nikodem, 2007).

Vlada Republike Hrvatske je 2001. godine osnovala Povjerenstvo za ravnopravnost spolova i tako se opredijelila za sustavno rješavanje ravnopravnosti žena i muškaraca u hrvatskom društvu. Sabor je usvojio i *Nacionalnu politiku za promicanje ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj od 2001. do 2005. godine* (NN,112/2001.) u kojem se izdvajaju tri glavna područja za ostvarenje ženskih prava, a to su obitelj, radna sredina i društvo. Hrvatska je usvojila Zakon o ravnopravnosti spolova (NN, 116/2003) u srpnju 2003. godine koji čini jedan od temeljnih vrednota hrvatskog pravnog sustava.

3. RODNA (NE) JEDNAKOST U ODGAJATELJSKOJ PROFESIJI

Prema hrvatskom Zakonu o ravnopravnosti spolova, „ravnopravnost spolova“ znači da su muškarci i žene jednako prisutni u područjima javnog i privatnog života. Oni imaju jednake mogućnosti za ostvarenje svojih prava i jednaku korist od ostvarenih rezultata te imaju jednak status. Ravnopravnost spolova podrazumijeva jednakost pred zakonom, izjednačenost u pravima i u svezi s tim jednakost postupanja prema ženama, odnosno muškarcima (Centar za ženske studije, 2007).

Zakonom o ravnopravnosti spolova regulirano je i područje obrazovanja te čini integralan dio cjelokupnog školskog sustava, odnosno obuhvaća osnovnoškolsko, srednjoškolsko, visokoškolsko obrazovanje kao i cjeloživotno učenje. Na taj način osigurava se priprema oba spola za aktivno i ravnopravno sudjelovanje u svim područjima života. Isto tako, ukazuje se da prema Zakonu o ravnopravnosti spolova svi sadržaji rodno studijskih programa trebaju poticati nova, nediskriminatorna znanja o ženama i muškarcima, uklanjajući spolno/rodne nejednakosti i rodne stereotipe u obrazovanju na svim razinama, uvažavajući rodni aspekt u svim obrazovno nastavnim područjima te donošenje mjera za osiguravanje ujednačene zastupljenosti po spolu kako u školsko/studentskoj populaciji tako i unutar predavačkih struktura. (NN, 116/2003).

Hrvatski Sabor donio je 2014. godine dokument „Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije“ kojim su definirani ciljevi na kojima će se temeljiti reforma sustava obrazovanja, provedba cjelovite kurikularne reforme. U tom dokumentu istaknuto je načelo jednakosti obrazovnih mogućnosti za sve, ističući kako obrazovanje i školovanje ne mogu biti povlastica manjine niti se mogu umanjiti prema razlikama – etničkim, spolnim, rodnim ili drugim društveno uvjetovanim karakteristikama te se posebno ističe načelo poštovanja ljudskih prava i prava djeteta koje uključuje ljudsko dostojanstvo. Kurikularna reforma

oslanja se i na načelo interkulturalizma, ističući važnost razumijevanja i prihvaćanja kulturalnih razlika u cilju smanjivanja neravnopravnosti i predrasuda prema pripadnicima drugih kultura (NN, 124/14).

Bez obzira što je u zadnjem desetljeću bila proklamirana politička jednakost, što su donijete i neke institucionalne, ustavne i zakonske promjene u Hrvatskoj – Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o radu, Obiteljski zakon, što je utemeljen Ured Vlade RH za ravnopravnost spolova, imenovana Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova itd. - rodna nejednakost nije se bitno poboljšala, osobito na tržištu rada, a u nekim aspektima još se više produbila (Šmid, 2005 prema Galić i Nikodem, 2009).

Područje ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja također je podložno svim prije navedenim zakonima. Dakle, u odgajateljskoj profesiji je i dalje očit veliki nerazmjer odgajatelja po rodu unatoč provedbi raznih strategija za povećanjem udjela muških odgajatelja. Nadalje, treba više ulagati u razvoj koncepta rodno osviještene politike koja podrazumijeva uključivanje muškaraca i žena u sva područja društvenog života do postizanja pune i stvarne jednakosti. Jedino na taj način možemo pridonijeti postizanju ravnopravnosti spolova, a ne samo postizanju zastupljenosti jednakog broja muškaraca i žene u ranom odgoju i obrazovanju.

Naime, koncept ravnopravnosti spolova unutar rasprava o potrebi "više muškaraca" otvoren je za niz interpretacija i može se koristiti za označavanje različitih pristupa i politika. Europska posebna interesna skupina *Društvo za istraživanje obrazovanja u ranom djetinjstvu* (EECERA²) dijeli ciljeve za promjenu ravnopravnosti spolova kao dio rodno ravnopravnog društva, a mnogi istražuju u zemljama koje su već osnovale temelj za rodnu ravnopravnost socijalnih politika. U tom kontekstu, "ravnoteža spolova" kratkoročni je pojam koji ukazuje na željeni ishod da bi ekipa osoblja ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja trebala imati jednak broj muškaraca i žena. Međutim, ravnoteža

² <http://www.eecera2018.org/about/eecera>

spolova može biti i pojam koji podupire esencijalizam roda i podrazumijeva da muškarci trebaju raditi na određen muževan, odnosno muški način i time trebaju upotpuniti žene koje rade na sebi svojstven ženstven, odnosno ženski način. Unutar rodnog esencijalističkog pristupa, argumenti za spolno uravnoteženu radnu snagu proizlaze iz heteronormativnih pretpostavki. Prema tome, potreba za većim udjelom muškaraca u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju može proizaći iz sasvim različitih teorijskih polazišta i s različitim ciljevima (Warin, 2017).

Postoji utjecajna pretpostavka o komplementarnoj prirodi majčinske i očinske uloge u tradicionalnim heteroseksualnim obiteljima. Na prijelazu tisućljeća, sociolozi obitelji istaknuli su tradicionalnu dvočlanu heteroseksualnu obitelj kao snažan i prevladavajući ideal od strane sudionika u istraživanju usmjerenih na obitelj. Također, potvrdilo se niz pretpostavki o komplementarnosti rodnih uloga unutar same obitelji koji su pokazali niz rodno stereotipnih identiteta o ženskosti odnosno muškosti (ibid). Ukazuje se na održanost rodnih stereotipa kako u obitelji tako i u ustanovama predškolskog odgoja. Naime, Moss (2006) ističe tri viđenja odgajatelja, a jedan se bazira na konstrukt ženskosti odnosno viđenje odgajatelja okarakteriziranog kao „zamjenske majke“. Time se podrazumijeva da je odgajatelj prvenstveno skrbnik, njegovatelj u kojem se idealizira odnos majka - dijete te se smatra da je potrebno vrlo malo ili nimalo obrazovanja za taj posao jer se zasniva na majčinskoj prirodi i domaćinskoj sferi (Moss, 2006).

Prema svemu navedenom, pojam ravnoteže spolova u RPOO možemo tumačiti na različite načine. Može služiti za jačanje tradicionalnih rodnih uloga ako samo govorimo o podjednakom broju muškaraca i žena u odgajateljskoj profesiji te njihovoj komplementarnosti u radu i podjeli poslova.

Naime, Dewey i Dworkin (1959) istaknuli su svoj ideal škole kao „minijaturnu zajednicu i embrionalno (embryonic) društvo“ u kojem se nastoji stvoriti tim djelatnika koji predstavljaju raznolikost koja postoji unutar šire

društvene zajednice. Na primjer, Broadhead i Meleady (2008, prema Warin, 2017) napisali su o izazovima s kojima su se suočili u Sheffield Children's Centeru u regrutiranju i zadržavanju osoblja, dok su (Crenshaw 1989, Cristensen i Jensen 2014; prema Warin, 2017) istaknuli cilj da tim osoblja zastupa rodni sastav i etničku raznolikost svoje zajednice. „Uravnotežena radna snaga nije samo ona koja uključuje „rodno uravnoteženo“ osoblje, već uključuje i prikaz vjerskih, rasnih i kulturnih grupa u kojoj je ravnoteža spolova jedan od elemenata ukupne vrijednosti za različitost“ (Warin, 2017:4).

3.1. Fleksibilnost roda u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju

Teoretski, koncept fleksibilnosti roda može se kontekstualizirati unutar feminističkog poststrukturalističkog pristupa. Poststrukturalistički pristup naglašava da naše ja ovisi o kontekstu, za razliku od biološkog esencijalizma ili kognitivnih esencijalističkih shvaćanja identiteta koji prikazuju fiksno ja. Poststrukturalisti tvrde da su identiteti fluidni i kontinuirano mijenjaju jer kontinuirano utječu na odnose s drugima (Davies i Harre 1990; Gergen, 1991; Kearney, 2003; prema Warin 2017). S obzirom na spol, ovaj stav naglašava "fluidne i fleksibilne aspekte prakticiranja roda" (Tennhoff, Nentwich i Vogt 2015; prema Warin, 2017). Jones (2007) koristio se u svom istraživanju poststrukturalističkim pristupom, budući da se bavi konstrukcijom identiteta i time kako se identiteti mijenjaju u različitim kontekstima. S obzirom da Jones (2007) navodi podatke iz studije u kojima su muški učitelji/odgajatelji nesigurni o tome tko su, a zapravo i o tome tko bi trebali biti u školskom (institucionalnom) kontekstu, tvrdi da je rezultat njihove nesigurnosti svijest da različite skupine imaju moć izgraditi identitet muških odgajatelj/učitelja na različite načine. Naime, ženski odgajatelji imaju veliku ulogu u procesu izgradnje identiteta muškog odgajatelja, budući da dolaze u interakciju s njima i direktno na njih utječu.

Warin i Adriany (2015) razmatraju koncept "rodno fleksibilne pedagogije" kako bi primijenili Butlerov teorijski pristup rodnosti i njezin naglasak na fleksibilnost spolova (Butler, 1990; prema Warin i Adriany, 2015). Međunarodna mreža rodnih istraživača koju financira Švedsko istraživačko vijeće od 2011. do 2014. godine, stvorilo je forum za uspoređivanje i raspravu o istraživanju o rodu i ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju na međunarodnoj razini te dolazi u fokus rodno fleksibilno poučavanje. Shvaćanje ovog koncepta naglašava kako odgajatelji djece rane i predškolske dobi, muškarci i žene, mogu modelirati fleksibilan pristup izvedbi roda koji narušava propise za muškarce da modeliraju muškost odnosno žene kao model ženstvenosti.

„Fleksibilnost roda“ podrazumijeva fleksibilan pristup izvođenju roda te se može referirati na sveobuhvatni pedagoški odnos između stručnjaka RPOO, odgajatelja i djece rane i predškolske dobi. Uključuje ideje o resursima i aktivnostima u koje se uključuju djeca rane i predškolske dobi s naglaskom na igri, a eksperimentalno pristupa izvedbi roda (Warin i Adriany, 2015). Koncept podrazumijeva svijest odgajatelja o njihovom rodnom ponašanju. Fleksibilnost roda treba imati prednost naspram spolnoj ravnoteži kao razlogu za zapošljavanje, osposobljavanje i zadržavanje više muškaraca u ECEC radnoj snazi zato jer je pojam rodne fleksibilnosti više rodno transformativan ističe Warin (2017).

Nadalje, ista autorica nudi alternativno obrazloženje svestranog praktičara ECEC-a i načelo rodne fleksibilnosti. Naime, ograničena ideja rodnih uloga može spriječiti ECEC praktičare da koriste fleksibilan raspon vještina koje su potrebne u radu s djecom rane i predškolske dobi. Prema tome zaključuje da su svestranost i fleksibilnost ključni za ECEC praktičare ("Svaki praktikant bi trebao odražavati cijeli kurikulum u sebi."). Svestranost odgajatelja povezana je s potrebom da bude usmjeren na individualne potrebe i interese djece. Naime, odgajatelji djece rane i predškolske dobi u svojoj praksi na svakodnevnoj razini prakticiraju „fleksibilnost roda“ koji ovisi o socijalnom kontekstu i individualnim potrebama

djece i roditelja. Nadalje, kako bi odgajatelj bio u mogućnosti zadovoljiti dječje potrebe mora se prilagoditi trenutnoj situaciji. Primjerice, ako dijete iziskuje emocionalnu utjehu ili pokazuje interes za sportske aktivnosti odnosno kuhanje odgajateljeva je profesionalna dužnost da prepozna potrebe djece u svojoj odgojno – obrazovnoj skupini te pruži potrebne poticaje, okruženje kako bi ih zadovoljilo. Odnosno, ako situacija iziskuje pružit će utjehu „majke“, autoritet „oca“, natjecateljski duh sportaša, kreativnost umjetnika, kuhara neovisno o rodu odgajatelja. Iskazat će svestranost identiteta odnosno primijeniti izvedbu „fleksibilnosti roda“ koji su u tom trenutku potrebni kako bi se zadovoljile dječje potrebe.

Warin i Adriany (2015) zaključuju da ako moramo svjedočiti o promjeni u radnoj snazi ECEC-a, onda se ravnoteža spolova mora tumačiti kao sposobnost za fleksibilnost spolova, a ne na spolnu komplementarnost. Oni upućuju na potrebu razvijanja rodno osviještene pedagogije s praktičarima ECEC-a (Eidevald i Lenz Taguchi, 2011; prema Warin i Adriany, 2015) koji nadilazi tradicionalne pojmove o spolovima (Peeters, Rohrmann i Emilsen, 2015).

Odgajatelji su u jedinstvenom položaju kako bi suprotstavili nastavku tradicionalno diferenciranih rodni uloga kroz rodno fleksibilno poučavanje jer imaju priliku intervenirati na samom početku odgojno obrazovne putanje pojedinca, ali to se rijetko događa (Warin i Adriany, 2015).

3.2. Rodno neutralni odgoj i obrazovanje u RIPOO

Prema „*Pojmovniku rodne terminologije prema standardima Europske unije*“ (2007) rodno neutralan (gender neutral) je onaj pristup koji nema poseban pozitivan ili negativan učinak na rodne odnose ili jednakost između muškaraca i žena (Centar za ženske studije, 2007). S obzirom da u društvu prevladavaju patrijarhalne vrijednosti i norme, rodno neutralni pristup je nešto čemu kao društvo trebamo težiti.

Rodno osviještena politika predstavlja sustavno uvođenje politike ravnopravnosti spolova u sve sustave i strukture, politike mjera i programe,

procesu i projekte. Ona je i način na koji se razumije rodna problematika i način njezine provedbe. Posrijedi je koncept koji je istodobno sadržaj i strategija, skup mjera i evaluacija njihove učinkovitosti s ciljem da u samu maticu javne vlasti integrira jednakost žena i muškaraca (Squires, 2004; prema Centar za ženske studije, 2017). Nadalje, Sue (2010; prema Bartulović, 2011) temeljnim problemom tog nerazumijevanja između formalne i praktične razine određuje „nevidljivost“ spolne/rodne i seksualne diskriminacije kao prakse koja proizlazi iz osobne neosviještenosti počinitelja.

Uloga odgojno - obrazovnih institucija u formiranju, konstruiranju rodni identiteta i uloga je neminovna. Škole su prepoznate kao mjesta kulturne refleksije i reprodukcije na kojima se konstruiraju pojedini rodni i seksualni identiteti. Bartulović (2011) ističe dimenziju spola/roda kao element skrivenog kurikulumu te ulogu odgojno - obrazovnih institucija u reprodukciji patrijarhalnih spolnih/rodni normi i obrazaca ponašanja te ukazuje na prisutnu rodne (ne) osviještenost u obrazovanju. Dogodila se retraditionalizacija rodni uloga i očekivanja koja je imala svoje dinamičke učinke upravo na žene i njihov rodni status u obitelji, društvu, politici i na tržištu rada (Tomić-Koludrović i Kunac, 2009.; Leinert - Novosel, 1999; prema Galić i Nikodem, 2007).

Istraživanja pokazuju da nastavnici nisu svjesni različitih učinaka vlastitog ponašanja i prakse poučavanja na učenice i učenike u kojima se reflektiraju njihove predrasude i različita očekivanja o postignućima muškaraca i žena (*Rodno osviještena politika u obrazovanju, 2010; UNESCO, 2005*). Istraživanje o spolnim/rodni stereotipima je provedeno na studentima Pedagoškog fakulteta u Rijeci (Mušanović 1995; 2002; prema Bartulović, 2011) u kojem je potvrđena teza o prenošenju patrijarhalnih normi o rodni ulogama žena i muškaraca u obrazovni proces. Stereotipni stavovi učiteljica i učitelja o rodni ulogama reflektiraju se u nastavnom procesu, na nesvjesnoj razini, u odabiru nastavnog sadržaja, načinu komunikacije i interpretiranju učenika (Bartulović, 2011).

Prema svemu navedenom možemo zaključiti da bi odgajatelji djece rane i predškolske dobi trebali imati profesionalnu obavezu razvijanja svijesti o

njihovom rodnom ponašanju. Rodna perspektiva treba činiti sastavni dio odgajateljeve implicitne pedagogije kako ne bi nametali odnosno reproducirali rodno tradicionalne uloge budućim naraštajima.

4. SUVREMENA ULOGA ODGAJATELJA

Prema „Zakonu o ranom i predškolskom odgoju i naobrazbi, poslove odgajatelja djece od navršenih šest mjeseci života do polaska u osnovnu školu može obavljati osoba koja je završila preddiplomski sveučilišni studij ili stručni studij odgovarajuće vrste, odnosno studij odgovarajuće vrste kojim je stečena viša stručna sprema u skladu s ranijim propisima, kao i osoba koja je završila sveučilišni diplomski studij ili specijalistički studij odgovarajuće vrste“ (NN 10/97). Nadalje, u „Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i obrazovanja“ navodi se da je odgajatelj stručno osposobljena osoba koja provodi odgojno - obrazovni program rada s djecom predškolske dobi i stručno promišlja odgojno - obrazovni proces u svojoj odgojno - obrazovnoj skupini. On pravodobno planira, programira i vrednuje odgojno - obrazovni rad u dogovorenim razdobljima. Prikuplja, izrađuje i održava sredstva za rad s djecom te vodi brigu o estetskom i funkcionalnom uređenju prostora za izvođenje različitih aktivnosti. Radi na zadovoljenju svakidašnjih potreba djece i njihovih razvojnih zadaća te potiče razvoj svakoga djeteta prema njegovim sposobnostima. Vodi dokumentaciju o djeci i radu te zadovoljava stručne zahtjeve u organizaciji i unapređenju odgojno - obrazovnog procesa. Surađuje s roditeljima, stručnjacima i stručnim timom u dječjem vrtiću kao i s ostalim sudionicima u odgoju i naobrazbi djece predškolske dobi u lokalnoj zajednici. Odgovoran je za provedbu programa rada s djecom kao i za opremu i didaktička sredstva kojima se koristi u radu“ (NN 63/08).

Pojavom i razvojem institucionalnog djetinjstva u kontekstu rada predškolskih ustanova za odgoj i obrazovanje sve više se ukazuje na važnost kvalitete ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te ključne uloge odgajatelja u institucionalnom kontekstu. Odgajatelj je stručni nositelj cjelokupnog odgojno - obrazovnog procesa i o njemu ovisi njegova kvaliteta. Kvaliteta usluge direktno ovisi i o kvalificiranim odgajateljima/učiteljima i njihovoj profesionalizaciji i razini obrazovanja. Odgajatelj je profesionalac koji posjeduje određena specijalna

znanja, sposobnosti, vještine, kompetencije, autonomiju, reflektivno mišljenje, teži cjeloživotnom obrazovanju i pokretač je reforme obrazovnog sustava.

EU je prepoznala obrazovanje učitelja/odgajatelja kao područje od posebnog društvenog značaja te je donijela nekoliko zakona i propisa u nastojanju izjednačavanja kvalitete odgojno - obrazovnih djelatnika (EQF) zemalja članica.³ Jedna od reformi koja promovira europsku suradnju je novi strateški okvir za obrazovanje i osposobljavanje ET 2020 koji se nadovezuje na prethodni program ET 2010 kojim se objedinjuju zajednički strateški ciljevi za sve zemlje članice, uključujući i niz načela za postizanje ciljeva kao i metode rada. Glavni cilj okvira je potpora zemljama članicama za razvoj svog odgojno - obrazovnog sustava, stjecanje kompetencija i osposobljavanja iz perspektive cjeloživotnog učenja, poticanje i funkcioniranje trokuta znanja (obrazovanje – istraživanje - inovacije). OECD razvija funkcionalni vanjski pristup „Definicija i selekcija kompetencija: teorijske i konceptualne osnove“ (DeSeCo)⁴ kojom omogućuje zajedničko razumijevanje kompetencija za zemlje članice kako bi zadovoljili socijalne zahtjeve i utjecali na društvo u cijelosti. Bolonjska deklaracija, europski kvalifikacijski okvir (EQF) i osmišljavanje deskriptora za razine obrazovanja pridonijeli su upravo tome, stvaranju jasne slike visoko obrazovanog, kvalitetnog odgojno - obrazovnog europskog profesionalca. Naglasak je na stjecanju vještina, sposobnosti, kompetencija i cjeloživotnom učenju što je vidljivo iz već navedenih dokumenata. Ipak treba istaknuti važnost donošenja Hrvatskog kvalifikacijskog okvira (HKO/CROQF)⁵ kojim se uređuje cjelokupni sustav kvalifikacija na svim obrazovnim razinama u Republici Hrvatskoj, a temelje se na ishodima učenja i usklađene su sa potrebama tržišta rada, pojedinca i društva u cjelini. Republika Hrvatska aktivno reformira svoj

³ Joint Quality Initiative; Dublin Descriptors - http://www.tcd.ie/teaching-learning/academicdevelopment/assets/pdf/dublin_descriptors.

⁴ DeSeCo- „Definicion ans Selection of Competencies: Teoretical and Conceptual Foundations“; Opinion of the European Economic and Social Committee on the Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning (COM(2005) 548 final — 2005/0221 (COD))

⁵ HKO - www.kvalifikacije.hr

odgojno - obrazovni sustav kao ravnopravni sudionik stvaranja Europe znanja i odgovor na Europski kvalifikacijski okvir (EQF).

Sukladno tome, u Republici Hrvatskoj donesen je službeni dokument *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) koji sadrži temeljne vrijednosti, načela i ciljeve odgojno - obrazovne politike odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi koji se zasniva na novom suvremenom kurikulumskom pristupu. Odgajatelj se nalazi u položaju kad se njegova uloga temeljito mijenja jer ne samo da mora razviti svoje kompetencije, usredotočiti se na svoje usavršavanje i cjeloživotno učenje već se zahtijeva primjena istog u radu sa djecom, razvijanje dječjih kompetencija, sposobnosti, vještina, kritičkog razmišljanja, rješavanje problema, učenje. „Osobnu" paradigmu praktičara čine vrijednosti i stavovi koji oblikuju njegovu percepciju i njegovo razumijevanje odgojno - obrazovnog procesa. Ona predstavlja svojevrsnu prizmu kroz koju praktičar promatra i razumije djecu i kroz koju definira vlastitu ulogu u procesu njihova odgoja i obrazovanja“ (Slunjski, 2009:112).

Studijski program ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je koncipiran kako bi pratio i obrazovao studente po najsuvremenijim kriterijima i znanstvenim spoznajama te ih upućuje i uči o onome kako bi trebao izgledati suvremeni odgajatelj i suvremena odgojno - obrazovna ustanova i praksa. Završetkom trogodišnjeg ili petogodišnjeg studija, osoba stječe kvalifikaciju za odgajatelja. Nakon završenog studija, odgajatelj je obavezan odraditi pripravnički staž te položiti završni ispit kako bi mogao samostalno raditi u odgojno – obrazovnoj ustanovi.

Prema svemu navedenom možemo zaključiti da se tijekom posljednjih desetljeća zanimanje odgajatelja djece predškolske dobi uvelike promijenilo, osobito uzevši u obzir stupanj i opseg obrazovanja, vještine koje se trebaju razvijati te kompetencije koje bi se trebale steći tijekom rada i/ili školovanja. Iako se čini zahtjevnim, razvoj i obrazovanje neizbježni su upravo zbog sve većih zahtjeva modernog doba u kojem se nalazimo. Kako bismo iste vještine i kompetencije poticali kod djece, realno je za očekivati da ih prvo odgajatelj mora

steći, prihvatiti i implementirati u svoj život i rad. Neki autori potvrđuju da je odgajateljski posao od poluprofesije postao priznata profesija (Mijatović, 2000; Lučić, 2007).

Nažalost, još se uvijek u društvu susrećemo s predrasudama o odgajateljevom zanimanju (Bjelajac i Reić, 2006). Upravo u društvu spoznajemo i prepoznajemo pogled na određeno zanimanje koji zapravo stvara ugled tog zanimanja. Ugled kao „količina poštovanja ili časti povezanih s društvenim položajem, osobinama pojedinca i načinom života“ (Haralambos, 1994:36) govori o tome kako je u društvu prilično važno kakvu sliku o sebi stvara i odašilje određeno zanimanje. Status koji zanimanje uživa u društvu mora zadovoljiti određene uloge, norme i ponašanja koja se od pripadnika očekuju (Haralambos, 1994). Svjedoci smo važne uloge odgajatelja i povećavanja opsega njihova posla. Unutar institucija događaju se promjene. Dok društvo na zanimanje odgajatelja gleda kroz prizmu „samo“ rada s djecom s odličnim radnim vremenom, odgojno - obrazovni proces koji se u međuvremenu odvija postaje složeniji i zahtjevniji. Tako odgajatelji danas više nisu samo „tete“ koje čuvaju djecu, već oni na sebe uzimaju ulogu djetetova partnera, savjetnika, pomagača kao i stručnog sukonstruktora djetetovog znanja. Osim na odnos s djetetom, stavlja se naglasak i na kvalitetan, po mogućnosti partnerski odnos s roditeljima imajući na umu zajednički cilj, dobrobiti za dijete. U tom partnerskom odnosu dužnost odgajatelja je ponuditi svoju stručnu pomoć, znanje i podršku roditeljima u odgoju i obrazovanju djeteta imajući na umu zajednički cilj – dobrobit za dijete. Mlinarević i Marušić (2005) navode da „za jačanje potencijala djeteta i razvijanje suradnje, tolerancije, solidarnosti i razumijevanja među djecom i odraslima, odgojitelj mora biti obrazovan u području ljudskih prava, zaštite prava i odgoja za ljudska prava, naglašava se u Nacionalnom programu“.

Slijedom iznesenog, odgajatelj više ne može biti i nije samo „teta“ čuvalica već i kreativna, obrazovana osoba, pokretač kritičkih pogleda na razvoj djeteta, pokretač promjena i sudionik cjeloživotnog obrazovanja. Kako odgajatelji sami vide svoj položaj u društvu najbolje pokazuje anketno istraživanje koje navodi

Lučić (2007), a prema kojem je 69 studenata (18 od njih predškolskog odgoja, ostali razredna nastava) trebalo navesti za njih deset najpriznatijih zanimanja u našem društvu. Od svih njih nitko nije na niti jedno od tih deset mjesta stavio zanimanje odgajatelja ili učitelja što je, tvrdi Lučić (2007), jasan pokazatelj prisutnosti problema priznanja odgajateljske profesije u našem društvu.

Prepreke društvenom priznanju i profesionalizaciji odgajateljske profesije su prisutne prvenstveno u kontekstu trenutne ideologije u društvu. Iz toga proizlazi da rodni stereotipi itekako utječu na poziciju cijele profesije, a rodna diferencijacija obojila je cijelu percepciju polja rada odgajatelja. „Na kraju, većina samih odgajatelja još nije na razini prihvaćanja činjenice da su oni sami glavni akteri promjene i glavni pokretači razvoja vlastitog profesionalnog identiteta jer imaju veće šanse za uspjeh ako su procesi promjene pokrenuti organski, u polju rada potaknuti takvom potrebom“ (Krstović, 2011:7). Pokušaj da se neko zanimanje podigne na razinu profesije već je analiziran kod mnogih autora i njegov je sadržaj raznolik, a ipak se svodi na slične elemente koji uključuju samosvijest i samoregulaciju. U kontekstu ovoga rada, relevantna je problematika odnosa muškaraca i žena u nekoj profesiji i percepciji te profesije ovisno o dominantnosti određenog spola.

Jedan od razloga zašto nedostaje muškaraca u odgajateljskoj profesiji, kojeg autori navode, a među njima i Rich (2014), jest da su poslovi koje obavljaju žene manje plaćeni od onih koje obavljaju muškarci. To nije jedini razlog, a onaj dublji možemo potražiti u društvenom konstruktumu roda prema kojem se izvode podjele rada, zadataka i uloga.

Odgajatelji kao i odgajateljice danas vjeruju u cjeloviti razvoj. Osvještavanjem rodne i spolne problematike, obrazovani pedagoški kadar teži tome da djeca prihvate svoj spol kao nešto sasvim prirodno, nešto što ne predstavlja prepreku ili svojevrsni zatvor. Takvo suvremeno razmišljanje o spolu i rodu doprinosi rodnoj ravnopravnosti, odnosno put ka prihvaćanju odgajateljske profesije kao one koja je jednako vrijedna i za muškarce i za žene. Ako pogledamo argumente socijalne jednakosti (Seifert, 1986), povećanje broja

odgajatelja smanjilo bi viđenje odgajateljske profesije kao isključivo „ženskog zanimanja“. Umjesto toga, odgajatelji bi o svojim poslovima trebali misliti kao o „poslovima profesionalaca“. Imati veći broj muškaraca u profesiji ojačalo bi sliku profesionalnosti i pružilo veće profesionalno samopouzdanje jer su profesije koje su dominantno ženske u velikoj mjeri marginalizirane na ljestvici društvenog značaja što im daje niži status, financijski benefit i količinu društvene moći (Tomić i Spasić, 2010).

Priroda odgajateljskog posla je takva da zahtjeva profesionalnu vještinu, svestranost i prilagodljivost te preuzimanje višestrukih uloga usmjerenih na zadovoljavanje individualnih potreba i interesa djece. Nerijetko, odgajatelj da bi zadovoljio dječje potrebe i interese mora preuzeti već spomenute višestruke uloge. Odgajatelj mora osigurati poticajno okruženje za suradničko učenje i igru, na dnevnoj bazi pružiti utjehu, sigurnost, uspostaviti red i disciplinu, preuzeti ulogu prijatelja, mirotvorca, medijatora, voditelja, slušatelja, sugovornika, likovnjaka, sportaša, asistenta, zabavljača, čistača, znanstvenika, građevinara, pustolova, istraživača te što god djetetu u tom trenutku treba.

Prema svemu navedenom, možemo zaključiti da prilikom odgoja, obrazovanja te pružanja njege i skrbi svi djelatnici u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju služe kao pozitivan model i uzor djeci te je to sastavni dio njihovog pedagoškog rada neovisno o rodu. Upravo je učitelj osoba koja će svoje stručno pedagoško znanje, vještine i sposobnosti rabiti kao moćan alat za ispunjavanje ciljeva odgojno - obrazovnog djelovanja, ali i koji će osobnim karakteristikama (empatičnost, etičnost, emocionalna osjetljivost, uvažavanje, strpljivost, taktičnost, inicijativnost..) biti pozitivan model za identifikaciju svojim učenicima (Jukić, 2013).

5. PROCES UKLJUČIVANJA MUŠKARACA U ODGAJATELJSKU PROFESIJU

Prema *Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i obrazovanja* odgajatelj je stručno osposobljena osoba za odgojno - obrazovni rad s djecom u dječjem vrtiću ili drugoj pravnoj osobi koja obavlja djelatnost predškolskog odgoja i naobrazbe (NN 63/08).

Važnost odgajatelja u RPOO - u razmatra se tek posljednjih tridesetak godina (Barnard, Hoving, Nezwek, Rryor-Bayard, Schmoldt, Stevens, Sturrus, Wabeke, Weaver, 2000) dok se prije toga briga o djeci predškolskog uzrasta smatrala ženskim poslom. Samim time bila je neatraktivna muškarcima. U vrtićima je mali postotak zaposlenih muških odgajatelja što je ujedno i dio nacionalnog problema. Taj se problem snažno reflektira na odgoj i spolnu diskriminaciju na tržištu rada. Prema podacima iz Statističkog ljetopisa 2017., u RPOO-u je prisutno oko 4,7 % muških odgajatelja. Međutim, sukladno promjeni statusa odnosno uloge muškarca u društvu, mijenja se viđenje položaja odgajatelja u vrtićima te se prepoznaje utjecaj na njihovu veću uključenost u život djeteta. (Komadina, Perić - Kosović, 2010).

Karakteristično je modernom društvu da se, bez obzira na priznavanje ravnopravnosti, ipak od muškaraca očekuje da pridonese većoj raznovrsnosti aktivnosti u vrtiću. Međutim, njihov zadatak nije samo stereotipno zauzimanje 'muških' uloga. Potrebno je angažirati djecu u svim aktivnostima i poticati ih ka prelasku vlastitih granica (Rohrmann, 2012). Ipak, uzevši u obzir raznolika društva, različite države imaju svoje vizije, ideje i planove kako uključiti muškarce u odgajateljsku profesiju.

Udio muškog osoblja u radnoj snazi za obrazovanje i skrb u ranoj i predškolskoj dobi je nizak širom svijeta uz obrazac između 1% i 3% u većini zemalja sa samo tri zemlje, Norvešku, Dansku i Tursku, koji upravljaju više od 5% (Peeters, Rohrmann i Emilsen 2015). Međutim, trenutačno postoji usklađeni poziv kako od praktičara tako i istraživača odnosno teoretičara da se promijeni rodno oblikovana radna snaga ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te

poveća broj muškaraca kako u Hrvatskoj tako i u mnogim drugim europskim zemljama. Muškarci su priznata roba, ali čini se da nema jasnog konsenzusa o vrsti vještina i kvaliteta koje bi muški odgajatelj/učitelj trebao posjedovati. Umjesto toga, pojam "bilo koji muškarac bolji je nego nijedan" živi u velikom dijelu javnog diskursa (Jones, 2007).

Norveška vlast, na primjer, već više od 20 godina provodi kampanje kojima pokušava pridobiti više muškaraca – odgajatelja u vrtiće. Kampanja nosi naziv *Akcijski plan zapošljavanja - i zadržavanja - muškaraca u vrtićima*, a usmjerena je na zapošljavanje pomoćnih odgajatelja, ali i studenata fakulteta predškolskog odgoja. Ovom kampanjom muškarci su dobili zakonsku prednost kod upisa na studij. Tako je stvorena i profesionalna socijalna mreža na kojima mogu dobiti poveznice na ključne resurse i zaposlene u ranom odgoju i obrazovanju (Askland, 2012).

Sljedeći primjer možemo pronaći u Njemačkoj, gdje je Ministarstvo 2010. godine osnovalo Nacionalni koordinacijski centar za pitanja muškaraca u sustavu predškolskih ustanova. I u ovom slučaju cilj je povećati broj muškaraca u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Organizirali su i pilot projekt koji je financirao Europski socijalni fond, a koji se sastojao od 16 regionalnih projekata u kojima su se razvijale konkretne strategije i postupci za 'više muškaraca u vrtićima' (Rohrmann, 2012).

Na primjer, prva nacionalna konferencija u Velikoj Britaniji 'Muškarci u ranom djetinjstvu' održana je 2016. godine kako bi promicala povećanje muškaraca u sektoru ranog djetinjstva. Posebna interesna skupina europskih istraživača u ranom djetinjstvu posljednjih godina postala je dobro utemeljena u okviru European Early Childhood Education Research Association (EECERA) s ciljem podizanja udjela muških radnika u ECEC-u. Članovi grupe su surađivali u nedavnom specijalnom broju časopisa European Early Childhood Education Journal (EECERJ) posvećen ovoj temi (Rohrmann i Emilsen, 2015). Analiza relevantne literature bavi se ponavljanim i prevladavajućim argumentom za 'rodnom ravnotežom', za koju se smatra da je poželjan ishod mnogih inicijativa

usmjerenih na zapošljavanje i zadržavanje muškog osoblja. Mistry i Sood (2015) naglašavaju važnost mentorstva za muške pripravnike koji ulaze u odgajateljsku profesiju, stoga se osnivaju muške potporne skupine kao dio veće rodno osjetljive strategije koja pruža potporu muškim odgajateljima. Thornton je izvijestila o strategiji muškog kluba (Men's Club) koju je osnovala u jednoj engleskoj odgojno obrazovnoj ustanovi 1997. godine (Thornton i Bricheno, 2006; prema Warin 2017). Isto tako Burn (Burn i Pratt-Adams, 2016; prema Warin, 2017) opisuje pokretanje grupe podrške samo za muškarce na predškolskom studiju (Bachelor of Education) kako bi se spriječilo njihovo odustajanje tijekom studiranja.

Jedan od zaključaka sa sastanka EECERA (2016) ističe potrebu za obukom o rodnoj osjetljivosti u mješovitim rodnim skupinama zajedno sa jednorodnim potpornim skupina. Burn i Pratt - Adams (2016; prema Warin, 2017), također preporučuju da muške grupe za podršku trebaju voditi muški i ženski tutori kako bi se izbjegli, odnosno spriječili rodni stereotipi. Upućuju da se rodna senzibilizacija treba provoditi kao dio šire obuke i obrazovanja o pravednosti i raznolikosti s pristupom za razvijanje razumijevanja iskustava manjinskih skupina i psiho - socijalnih procesa drugih. Međutim, specifična obuka o rodnoj senzibilizaciji i dalje je rijetkost u obrazovanju učitelja (Drudy, 2008; prema Warin, 2017).

5.1. Dobrobit muškog odgajatelja u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju

Djetinjstvo je period u kojem se kod djece stječe rodni identitet, tu počinje djetetova svjesnost o svom spolu i rodu te procesom socijalizacije djetete razvija rodno tipiziranje odnosno razvija rodne uloge koje se u njegovoj kulturi smatra prikladnima. Imajući na umu da se razvoj rodnih uloga odvija u društvenom kontekstu, nameće se pitanje kakav primjer daje institucionalni kontekst ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u kojem dominiraju žene.

Ako je u tim godinama dijete izloženo većinom utjecaju ženskih osoba, ono će početi stvarati određene stereotipe o ulogama koje muškarci i žene zauzimaju. Suvremeno doba ipak je obilježeno promjenom na tom polju pa će tradicionalne rodne uloge biti zamijenjene novom praksom preuzimanja raznih uloga i odgovornosti neovisno o stereotipnim karakteristikama spola i roda. Međutim, suvremeno doba nosi nam mnogo razvoda brakova i većinu ženske radne snage u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju, pa većina djece zapravo nema kvalitetan kontakt s muškarcima kao odgajateljima. Prema autorima Cunningham i Dorsey (2004), nedostatak muškaraca u životima djece može biti označeno kroz prihvaćanje muškosti koje nude mediji, a oni su često nasilni i agresivni.

Utjecaj odgajatelja na razvoj djeteta može se promatrati sa stajališta koje zastupa Johnson (2008), a to je da oni mogu utjecati na dječje učenje o međuljudskim odnosima, o odnosima odgajatelja i odgajateljica, samim time oca i majke te o odgajateljskim vještinama. Osim utjecaja na međuljudske odnose, odgajatelji mogu biti pozitivni muški uzori za djecu i kao takvi, kako kaže Farquhar (1997), lijek za društvene probleme koji se kreću od samoubojstava mladih do razine obrazovanja, porasta međuvršnjačkog nasilja u školama ili markiranja među dječacima. Nadalje, pored pozitivnog uzora, autori Gold i Reis (1982) dolaze do zaključka da su dječaci koji su imali muškog odgajatelja, postigli bolje rezultate u matematici i prostornoj orijentaciji, bolje ponašanje u školi i razvijeniji spolni identitet. Odgajatelji kroz interakciju s djecom, kroz kontakte s djevojčicama i dječacima, pružaju priliku da oni vide kako muškarac može obavljati iste poslove koji su dotad bili svojstveni samo ženama te da može brinuti i učiti djecu. (Farquhar, 1997). Slijedom iznesenog, suprotnost tome, odnosno odsutstvo odgajatelja djeci ukazuje na činjenicu da muškarac ne može obavljati takve uloge.

Muškarci i žene djeci pristupaju različito (Barnard, Nezwiek i dr. 2000), a najveći doprinos muškaraca mogao bi se ogledati kroz igru s djetetom. Dok će žene većinom izabrati mirnije igre, igračke i verbalnu komunikaciju, muškarci će se okrenuti ka više fizičkim i interaktivnijim igrama. Takve su igre često glasnije

i više stimuliraju dijete te ga potiču na kompetitivnost, neovisnost i želju za poštivanjem. Žene će u velikom broju slučajeva upozoravati na oprez, a muškarci će poticati djecu da propituju svoje granice. U skladnoj kombinaciji tih različitih elemenata odgoja zajedno mogu uspostaviti ravnotežu i pomoći djeci da ostanu sigurna dok stvaraju svoje samopouzdanje i proživljavaju nova iskustva. Seifert (1986) uspoređuje muškarce i žene u ulogama odgajatelja i zaključuje da su najveće razlike u područjima osobne i profesionalne pozadine, stila poučavanja i dugoročne orijentacije na nastavu.

5.2. “ Muški model“ u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju

Postoji težnja za rodnom transformacijom radne snage u RPOO. Jedan od ciljeva ovog rada je kritički sagledati koncept tzv. „muškog modela“ i obrazovne politike i prakse u RPOO kako u Republici Hrvatskoj tako i svijetu. Potreba za „muškim modelom“ često se opravdava težnjom za ravnotežom spolova u odgajateljskoj profesiji. Isto tako, koncept ravnoteže spolova često, implicitno, oslanja se na ideal komplementarnih rodni uloga unutar nuklearne heteroseksualne obitelji. Naglašava razliku među spolovima i može se promatrati kako bi se potaknula reprodukcija tradicionalnih rodni uloga i stereotipa, poticanjem muškaraca da se ponašaju kao figura oca i žene kao majčinske figure, s ulogama i identitetima koji se međusobno suprotstavljaju. Dakle, to dovodi do pojačanja esencijalističkih pristupa muškim i ženskim atributima.

Naime, već smo prije spomenuli kako iz tradicionalnih komplementarnih rodni uloga proizlaze rodni stereotipi. Mnoga istraživanja krajem devedesetih i početkom tisućljeća bila su usredotočena na očeve, o očinskom angažmanu; količini vremena provedenog u skrbi o djeci (Lamb 2010, Cabrera et al., 2014., Lindberg, Kost i Meadow Zimet 2016; prema Martino, 2008). Zatim su se istraživači preselili u zabrinutost za kvalitetu prakse očinstva, naglašavajući da ono što očevi čine kada su prisutni čini razliku u rezultatima kod djece (Parke i Brott 1999, Honig 2009, Lamb 2010; prema Martino, 2008). U Golombokovom istraživanju (2000, prema Warin, 2017) provedenom o rodnoj prirodi obitelji i

heteronormativnoj izgradnji obitelji propituju se prednosti i nedostaci prisustva i odsustva oca te koliko je važna „muškost“ u roditeljstvu. Postavlja se pitanje o specifično muškim doprinosima obiteljskom životu te se pokazalo da nema negativnih ishoda za djecu odraslih u obiteljima sa dvoje istospolnih roditelja. Zaključuje se da nije upitna važnost očeva, nego njihova uloga kao dodatnog roditelja. Unatoč ovom istraživanju ističe se hetero seksistički pogled na obitelji u javnom diskursu o utjecaju odsutnih očeva te ih se često poistovjećuje sa negativnim ishodima za djecu pogotovo dječacima.

Iz ovoga proizlazi racionalizacija za većim udjelom muškaraca u ranom odgoju i obrazovanju u odnosu na javni diskurs kao način pružanja figure oca, posebice dječacima kako bi se spriječio društveni slom te izbjegla moralna panika zbog sve većeg akademskog jaza među dječacima i djevojčicama. Diskurs akademskog „neuspjeha“ u dječaka često je kritiziran iz feminističke, ali i drugih perspektiva. (Drudy, 2008; prema Warin, 2017). Kritičari su naglasili da inicijative za poboljšanje akademskih postignuća u dječaka, kao što su pružanje "muškog modela", djeluju kao reintegracija (tradicionalnog) društva, a ne kao sprečavanje i doprinos borbi protiv ravnopravnosti spolova (Martino i Rezaï Rashti, 2012, prema Warin 2017).

Martino (2008) ukazuje na politiziranu funkciju diskursa muškog modela u kontekstu izazivanja "moralne panike" kao odgovor na smanjenje broja muških učitelja te odbacuje diskurs o navodnim štetnim utjecajima feminizacije kako predškolskog i ranog odgoja i obrazovanja tako i osnovnoškolskog. Ističe, da se sadašnji pozivi za više muških učitelja u ulozi muškog modela treba shvatiti kao dio šireg kulturalnog projekta re - maskulinizacije odnosno povratka muškosti, što se očituje u smislu proturječja protiv percipirane prijetnje koju predstavljaju žene koje su počele ostvarivati "napredak prema jednakosti" (Faludi, 1991; prema Martino, 2008).

Međutim, ideja o ulozi specifično muškog modela sadrži implicitne i često eksplicitne posljedice o vrijednostima koji djeci prikazuju tipično tradicionalno poimanje „muškosti“. Ukratko, uzor postaje sinonim za postojanjem "pravog

muškarca" koji je u stanju osigurati da dječaćka muževnost ostaje netaknuta ili je prikladno kultivirana.

Allan (1994, prema Martino, 2008) prati takve diskurs o identifikaciji seksualne uloge do šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, gdje je devijantna hipermuževnost i njen posljedični učinak kod dječaka i odraslih muškaraca pripisani odsutnosti očeva, a time i njihove važnosti u modeliranju "prihvatljive" muškosti za dječake (prema Martino, 2008).

Prema svemu navedenom, ako muški model gledamo iz tog konteksta on je u samoj suprotnosti s ostvarenjem rodne ravnopravnosti između muškaraca i žena te vodi stereotipnom poimanju roda, a time i stereotipnoj podjeli rada u predškolskim ustanovama između muških i ženskih odgajatelja. Unatoč tome i dalje se muški odgajatelj najčešće navodi kao pozitivan „muški model“ te sustavno potiče u odgojno - obrazovnom radu. Treba napomenuti da prilikom odgoja, obrazovanja te pružanja njege i skrbi svi djelatnici u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju služe kao pozitivan model i uzor djeci, to čini sastavni dio njihovog pedagoškog rada neovisno o rodu.

Ističe se da uključivanje više muškaraca u radnu snagu ECEC - a može zapravo rezultirati većom spolno stereotipnom ponašanjem, osim ako postoje mogućnosti za rodno osjetljivu refleksiju. Određene pretpostavke o muškosti rezultiraju kreiranjem stereotipnih muških identiteta, tako prema Warin (2017) najčešće spomenuti muški identiteti bili su disciplinirajući; promatrač i sudionik u sportskim aktivnostima; prijatelj, šaljivdija te hranitelj i zaštitnik (Warin, 2017). Mnoga istraživanja navode primjere pedagoške prakse u kojima muškarci i žene doprinose na različiti način kulturi vrtića i imaju različitu interakciju s djecom. Na primjer, američka istraživanja Galman i Mallozzi (2015) pokazuju kako pretpostavke o muškoj nadmoćnoj fizičkoj snazi dovode do divergiranja tradicionalno muške i ženske uloge s tim da su muškarci postavljeni kao autoritet te zaduženi za discipliniranje. Također naglašava se muški doprinos organiziranim aktivnostima na vanjskom prostoru i sportu.

Martino (2008) ističe potrebu da se diskurs vezan za odgojno - obrazovnu politiku bavi širim socio - kulturnim, homoseksualnim i feminističkim analitičkim okvirima za razumijevanje kontradiktornih iskustava hegemonijske muškosti u profesionalnom životu učitelja (Allan, 1994., Britzman, 1993, 1998; Foster & Newman, 2005; Sargent, 2005; Skelton, 2002; prema Martino, 2008). Određena politika hegemonijske muževnosti upućuje na očite neškodljive i opravdane tvrdnje o ispravljanju rodne neravnoteže u nastavničkoj profesiji u odnosu na podzastupljenost muških učitelja u osnovnim školskim učionicama (Connell, 1995, Frank, 1987; prema Martino, 2008). Blount (2005; prema Martino, 2008) i Cavanagh (2006; prema Martino, 2008) nude analitičke perspektive koji u prvi plan stavljaju međusobno povezane odnose normativne heteroseksualne muškosti, obvezne heteroseksualnosti i heteronormativnosti, budući da se odnose na različite načine na koje se poimaju identiteti muških i ženskih nastavnika. Moralni imperativ o muškim uzorima isključuje bilo kakvu kritičku raspravu o dinamici spola i seksualnosti koja podržava heteronormativne definicije onoga što čini model rodnih uloga te konkretnije, koja inačica muževnosti se potiče. Dakle, diskurs muškog uzora kao sveobuhvatnog rješenja povezan je s projektom re - maskulinizacije, koji se zalaže za ulaganje u održavanje stereotipnih pojava i naturaliziranje heteroseksualnosti negiranjem kontradiktornih učinaka rodnih odnosa, koji imaju povijesno naslijeđe (Martino, 2008).

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U ovom istraživanju nastojali smo ispitati stavove odgajateljica o muškim odgajateljima, o njihovom iskustvu suradnje, organizaciji rada u odgojno obrazovnoj skupini te percepciji odgajateljica o tzv. „muškom modelu“.

6.1. Cilj i hipoteze istraživanja

Zanimanje za ovu temu pojačano je trenutnim stanjem u društvu u kojem još uvijek dominira tradicionalni patrijarhat (Kamenov i Galić, 2011), a opet se ono nalazi u svojevrsnoj tranziciji ka jačanju ženske ravnopravnosti. Prisutna je rodna nejednakost, ekonomsko nasilje, ali i tendencija usvajanja principa rodne ravnopravnosti. Rodna dimenzija ističe rodne značajke, označava ili signalizira razliku u pristupu, tumačenju ili artikulaciji spolne/rodne problematike ili određenog spola/roda u njegovoj kontekstualizaciji. Rodna dimenzija može isto tako biti indikator pri analizi društvenih fenomena i procesa, a tiče se položaja žena i muškaraca općenito, odnosno problematike za koju je važno upućivanje na rodni aspekt, čin ili sloj “orođene” prakse ili aktivnosti (Centar za ženske studije, 2007).

Nastojat ćemo sagledati rani i predškolski odgoj i obrazovanje te odgajateljsku profesiju kroz rodnu perspektivu. S tim u vezi, aplicirano na rani i predškolski odgoj i obrazovanje, žene su još uvijek u slabijem položaju, a profesija odgajatelja se još uvijek smatra manje vrijednom poštovanja. Zato je unutar profesije veliki nesrazmjer broja odgajatelja i odgajateljica. U Hrvatskoj, po podacima Statističkog ljetopisa 2017., u RPOO-u je oko 4,7 % muških odgajatelja. Da bi se razvio profesionalni identitet kroz proces profesionalizacije, mi prvenstveno moramo sagledati ugled te profesije u društvu. U našem društvu, profesija odgajatelja je, kako je već rečeno, slabo priznata. Usko vezano uz ciljeve i istraživanje ovog rada upravo je mišljenje i percepcija društva o važnosti te profesije kroz broj zaposlenih muškaraca. Prema Rich (2014) poslovi u kojima

ima više muškaraca više su plaćeni za razliku od onih u kojima dominiraju žene, a koji su, sukladno tome, manje plaćeni.

Da bismo saznali nešto više o razlozima koji se nalaze iza iznimno malog postotka muškaraca, njihovog slabog zanimanja za profesiju odgajatelja te odnosu muškaraca i žena u toj profesiji, analizom dostupne literature i istraživanjem, postavljen je cilj ovog istraživanja, a to je ispitati stavove odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima te jesu li ispitani stavovi povezani s iskustvom rada s muškim odgajateljima, Hofstedeovom dimenzijom skale maskuliniteta/feminiteta i stavovima o tzv. „muškom modelu“.

H1: Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima povezani su s njihovim stavovima o rodnoj podjeli posla

Neegalitarna podjela rada većinom počiva na tradicionalnim rodnim ulogama koja se odražava na organizaciju i međusobnu raspodjelu poslova između muškaraca i žena. Naime, Hofstedeova dimenzija muževnosti počiva na tezi da je rod jedna od temeljnih dimenzija na kojima se konstruira društvo u kojem se socijalne rodne razlike jasno očituju. Rezultati istraživanja, temeljeni na Hofstedeovom modelu kulture u sklopu projekta „Genealogija i transfer modela interkultuirizma“ 2000. godine, pokazali su da Hrvatska pripada „europskoj muževnoj kulturi“ (Mijatović i Žužul; prema Bartulović, 2011). U muževnim kulturama postoji jasna raspodjela zanimanja s obzirom na spol, a obrazovanje je shvaćeno kao tradicionalno žensko zanimanje što potvrđuju statistički podaci objavljeni u publikaciji *Žene i muškarci u Hrvatskoj 2017.* koji se odnose na zastupljenost muškaraca i žena u području obrazovanja. Možemo pretpostaviti da stavovi odgajateljica o podjeli poslova po rodu bitno utječu na kvalitetu ostvarene suradnje s muškim odgajateljem. Stoga se možemo voditi mišlju da stavovi odgajateljica o podjeli poslova po rodu, bilo da prihvaćaju ili ne rodno stereotipnu podjelu rada, direktno utječu na stavove o suradnji s muškim odgajateljima.

H2: Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima povezani su s njihovim stavovima o tzv. „muškom modelu“ u odgojno -obrazovnom radu.

U dokumentima Europskog vijeća kao odgojno - obrazovnim politikama zemalja članica Europske unije očituje se potreba za povećanjem udjela muškaraca u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju te za „muškim modelom“ u odgoju i obrazovanju, ali izostaje pojašnjenje koja je uloga „muškog modela“. Naime, najčešće se navodi potreba za „očinskom figurom“ i „stabilnom muškošću“ u dječjim životima. Jones (2007) navodi da žene u ranom odgoju i obrazovanju čine veliki dio prakse, a time sudjeluju u izgradnji identiteta muškog odgajatelja. Naime, ženski odgajatelji / učitelji konstruirali su pojam "pravog/ ispravnog" muškarca za rad u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju.

Jones (2007) tvrdi kako ženski odgajatelji pokušavaju konstruirati „pravog muškarca“ referirajući se na raspoložive muževnosti (Haywood & Mac Ghail, 2003; prema Jones, 2007). Napominje da su identiteti fluidni i da se mogu rekonstruirati u skladu s promjenjivim kulturnim uvjetima (Weeks, 1994, McCloughry, 1999; prema Jones, 2007). Naime, to znači da je u ovom slučaju muški identitet podložan promjenama i utjecaju sociokulturne okoline.

Prema svemu navedenom možemo pretpostaviti da će stavovi o muškom modelu utjecati na njihove stavove o suradnji s muškim odgajateljima. Iz toga slijedi da se pokušava saznati u kojoj mjeri odgajateljice prihvaćaju ulogu odgajatelja kao „muškog modela“ u interakciji s djetetom.

H3: Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima povezani su s iskustvom rada s muškim odgajateljima

U ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju dominiraju žene. Stoga se prisutnost muških odgajatelja u „ženskoj“ profesiji još uvijek smatra neuobičajenim. Briga, njega i skrb, te odgoj i obrazovanje djece smatra se ženskom domenom u skladu sa ženskom prirodom. S obzirom da je hrvatsko društvo tradicionalno s velikim utjecajem patrijarhalnog nasljeđa, možemo

pretpostaviti da će organizacija rada u odgojno - obrazovnoj skupini biti rodno podijeljena. Prema Hofstedeu, u muževnim kulturama rodna socijalizacija rezultira stabilnim obrascima u shvaćanju muške i ženske rodne uloge koje diskriminirani pripadnici društva, u ovome slučaju žene, nisu skloni mijenjati (Bartulović,2011). Prema svemu navedenom, možemo pretpostaviti da odgajateljice koje ne prihvaćaju rodno stereotipnu organizaciju rada mogu razviti negativne stavove prema muškom odgajatelju i obratno. Naime, odgajatelji muškarci i žene imaju različite oblike i sadržaje interakcija s djecom i roditeljima, a sama različitost uvelike obogaćuje odgojno - obrazovne ustanove. Muškarci drugačije skrbe o djetetu ranije dobi pa se zbog toga djetetu pruža mogućnost različitih socijalnih interakcija. Ukoliko je tim sačinjen od muškaraca i žena, stvara se kultura u kojoj žena i muškarac ravnopravno dijele svoje zadaće, te pridonose prirodnijem okruženju za djecu (Peeters, 2012). Dakle, možemo pretpostaviti da će iskustvo rada s muškim odgajateljem doprinijeti novoj dinamici u odgojno - obrazovnoj skupini, koje će sukladno tome utjecati na stvaranje stavova kod odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljem.

H4: Mlađe odgajateljice imati će pozitivnije stavove o suradnji s muškim odgajateljem za razliku od starijih odgajateljica.

U istraživanju čimbenika zadovoljstva životom kod odgajateljica predškolske djece, Fiala i Sindik (2012) izvode nekoliko varijabli koje bi po njima mogle imati utjecaja na zadovoljstvo poslom. To su duljina radnog staža i stručna sprema. Nadovezujući se na istraživanja Krogstad, Veenstra i Hjortdahl (2006; prema Fiala i Sindik, 2012) žele potvrditi pretpostavku kako starije radnice iskazuju manje zadovoljstvo poslom od mlađih. Međutim, u tom istraživanju potvrđeno je da nema dobnih razlika u zadovoljstvu poslom. Nadalje, u istraživanju Baranović i Jugović (2011) ispitani su stavovi prema rodnoj ravnopravnosti u odgoju i obrazovanju. Autorice ispituju na koji način ispitanici percipiraju rodnu diskriminaciju u obrazovanju, njihove stavove o rodnoj

ravnopravnosti, sklonost ispitanika diskriminaciji na temelju spola te iskustva ispitanika o rodnoj diskriminaciji tijekom obrazovanja te ih stavljaju u odnos sa spolom ispitanika, stupnjem obrazovanja, dobi i rezidencijalnim statusom ispitanika. Rezultati istraživanja pokazali su statistički značajne razlike u kojima najstarija dobna skupina ima tradicionalnije stavove za razliku od mlađih dobnih skupina (Baranović, Jugović, 2011). Iz navedenog, možemo se voditi pretpostavkom da će se stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima razlikovati prema njihovoj dobi jer su odrasli u različitom socijalnom kontekstu. Naime, možemo se voditi mišlju da su starije odgajateljice bile izložnije tradicionalnijim stavovima tijekom odrastanja za razliku od mlađih generacija.

H5: Odgajateljice s manje radnog staža imati će pozitivnije stavove o suradnji s muškim odgajateljima za razliku od odgajateljica s dužim radnim stažom.

U provedenom istraživanju u lipnju 2008 godine Fiala i Sindik (2012) ispitali su 96 odgajateljica s duljinom radnog staža u rasponu od 1 do 40 godina. Duljina radnog staža podijeljena je u tri skupine. Nadalje, 29 odgajateljica imale su radni staž u rasponu od 1 do 10 godina, 29 ima duljinu radnog staža od 11 do 20 godina, a njih 38 izjasnilo se da ima duljinu radnog staža od 21 do 40 godina. U istraživanju se koristio se *Upitnik zadovoljstva poslom* (Job Satisfaction Survey; JSS) kojeg je konstruirao Spector (1998; prema Fiala i Sindik, 2012). S obzirom na naše istraživanje može se pretpostaviti da će odgajateljice s duljim radnim stažem imati tradicionalnije stavove o suradnji s muškim odgajateljima. Dakle, odgajateljice s manje radnog staža imati pozitivnije stavove o suradnji s muškim odgajateljem.

H6: Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima razlikovati će se s obzirom stupnju obrazovanja

U istraživanju koje je provela Galić (2012) ukazuje se na veću sklonost niže obrazovanih skupina ispitanika prema patrijarhalizmu u odnosu ispitanike sa srednjom školom, višim školama i fakultetima. Također, ukazuje se na veću sklonost više obrazovanih ispitanika rodno egalitarnom društvu za razliku od ispitanika bez škole i s osnovnom školom, te sa zanatskim tipom škole. Prema navedenom, možemo pretpostaviti da će odgajateljice s većim stupnjem obrazovanja imati pozitivnije stavove prema suradnji s muškim odgajateljima.

6.2. Mjerni instrumenti

Upitnik se sastoji od pet mjernih instrumenata od kojih zavisni sklop čine *Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima*, dok nezavisni sklop čine *Hofstedeova skala maskuliniteta/feminiteta*, *Stavovi odgajateljica o tzv. „muškom modelu“ u odgojno-obrazovnom radu*, *Iskustvo rada odgajateljica s muškim odgajateljem*, te *Sociodemografske karakteristike*.

1. Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima

Mjerni instrument „*Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima*“ kreiran je za potrebe istraživanja i čini ga 5 čestica koje ispituju stavove odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljem, a kojima je pridružena skala procjene od 1 do 5 (*1- uopće se ne slažem, 2- uglavnom se ne slažem, 3-niti se slažem, niti se ne slažem, 4- uglavnom se slažem, 5- u potpunosti se slažem*). Čestice su :

- Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo s odgajateljicama.
- Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice.

- U odgojno - obrazovnim skupinama u kojima zajedno rade muški i ženski odgajatelji napredak je više ostvariv nego tamo gdje rade samo odgajateljice.
- Odgojno - obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego kolegom.
- Nije pravedno da vrtić da prednost pri zapošljavanju odgajatelju samo na temelju spola.

2. *Hofstedeova skala maskuliniteta/feminiteta*

Ispituje se povezanost iskustva rada s muški odgajateljima na Hofstedeovoj skali maskuliniteta/feminiteta preuzetoj od Lažnjak (2011) s pridruženom skalom procjene od 1 do 5 (*1- uopće se ne slažem, 2- uglavnom se ne slažem, 3- niti se slažem, niti se ne slažem, 4- uglavnom se slažem, 5- u potpunosti se slažem*). Naime, Hofstedeov model smatra se najopsežnijim istraživanjem o studiji vrijednosti u različitim društvima. Naime, broj zemalja uključenih u njegovu studiju bio je veći od bilo koje druge te je pouzdanost dimenzija opetovano testirana. Lažnjak (2011) je svoje istraživanje konceptualizacija nacionalne kulture bazirala na Hofstedeovim dimenzijama, odnosno koncept inovativne kulture operacionalizirala kao skup vrijednosti orijentacije i normi koji su služili kao pokazatelji dimenzija izbjegavanja nesigurnosti, individualizma, muškosti - ženstvenosti, dugoročne ili kratkotrajne orijentacije i udaljenosti moći. Nadalje Lažnjak (2011) istražuje skup vrijednosti koje oblikuju vrstu inovacijske kulture u Hrvatskoj, koristeći dimenzije nacionalne kulture kao temelj za konceptualizaciju dimenzija inovacijske kulture. Na taj način, već navedeno istraživanje funkcionira kao provjera valjanosti sadržaja za Hofstedeove dimenzije (Lažnjak, 2011).

Mjerni instrument Hofstedeove skale maskuliniteta/feminiteta čine 4 čestice:

- Ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik, prirodnije je da je to muškarac

- Žene su po prirodi pogodnije za kućanske poslove
- Muškarci su bliži javnim aktivnostima dok su žene bliže privatnim aktivnostima
- Podizanje djece je više majčinska dužnost nego dužnost oca

3. *Stavovi odgajateljica o tzv. „muškom modelu“ u odgojno-obrazovnom radu*

Čestice se baziraju na temelju kategorizacije muških odgajatelja prema Jonesu (2007) (disciplinirajući, domar, čuvar, inspektor, potencijalni pedofil, prijatelj, očinska figura, stručnjak za matematiku i sport, junak), a zatim su prilagođene odgajateljskoj profesiji. Ispituju se stavovi odgajateljica o „muškom modelu“ koju čini 7 čestica, a kojoj je pridružena skala procjene od 1 do 5 (*1- uopće se ne slažem, 2- uglavnom se ne slažem, 3-niti se slažem, niti se ne slažem, 4- uglavnom se slažem, 5- u potpunosti se slažem*):

- Muški odgajatelj u skupini predstavlja djeci očinsku figuru.
- Muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja.
- Muški odgajatelj nema intuiciju potrebnu za brigu o djetetu. (reakcija na plač, brisanje nosa, higijena)
- Muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini (popravljanje, bušenje i sl.)
- Odgajateljice su aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom.
- Odgajateljice imaju kvalitetnije odnose sa djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja
- Nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama.

4. *Iskustvo rada odgajateljica s muškim odgajateljem*

Iskustvo rada odgajateljica s muškim odgajateljem operacionalizirano je kroz tri dihotomne varijable (*1- „Da“, 2- „Ne“*), čine ih sljedeća tri pitanja:

- Ima li u vašem kolektivu muških odgajatelja?
 - Imate li iskustvo rada s muškim odgajateljem u odgojno - obrazovnoj skupini?
 - Preporučujete li suradnju s muškim odgajateljem drugim odgajateljicama?
- Ponuđena su dva odgovora (1- „Da“, 2- „Ne“)*

5. *Sociodemografske karakteristike*

Sociodemografskim karakteristikama relevantnim za ovo istraživanje: dob (*otvoreno pitanje*), stupanj obrazovanja (*1=srednja škola, 2=Viša škola ili preddiplomski studiji, 3=Fakultet (dodiplomski ili diplomski studiji)*), radni staž (*otvoreno pitanje*), zaposlenički status u vrtiću (*1- Odgajateljica -Pripravnik/ 2- Odgajateljica / 3-Odgajateljica mentorica 4- Odgajateljica savjetnik*), i samoprocjena imovinskog statusa (*Kako procjenjujete vaše, odnosno imovinsko stanje vaše obitelji? 1-znatno lošije od većine drugih;2-nešto lošije od većine drugih; 3- niti bolje niti lošije od većine;4- nešto bolje od većine drugih; 5- znatno bolje od većine drugih ;)*

6.3. Uzorak i metoda istraživanja

Istraživanje je provedeno metodom ankete na ciljanom uzorku koji čine odgajateljice koje su imale dosadašnjeg iskustva rada s muškim odgajateljima u predškolskim ustanovama. Istraživanje je obuhvatilo općine Kastav, Matulji, Opatija i Rijeka. Anketa je provedena u razdoblju od 19. travnja do 15. svibnja 2018 godine. Podijeljeno je 238 upitnika u vrtićima u kojima su bili ili trenutno jesu zaposleni muški odgajatelji. U dječjem vrtiću „Vladimir Nazor“ iz Kastva podijeljeno je 40 upitnika dok je u privatnom vrtiću „Poneštrica“ iz Kastva podijeljeno 8 upitnika. U dječjem vrtiću „Matulji“ podijeljeno je 45 upitnika, u dječjem vrtiću „Opatija“ 42 upitnika, te u dječjem vrtiću „Rijeka“ odnosno centrima predškolskog odgoja „Zamet“ i „Maestral“ (Zamet, Oblačić,

Krijesnica, Mirta, Gardelin te naknadno Kvarner i Maestral) podijeljeno je sveukupno 103 upitnika.

Anketiranju je prethodio dogovor o načinu provedbe istraživanja s ravnateljima već spomenutih vrtića i djelatnicima stručnog tima u kojem se istaknula važnost dobrovoljnosti ispunjavanja upitnika, garancija o anonimnosti i povjerljivosti podataka dobivenih samim ispunjavanjem upitnika. Poštovala se već postojeća procedura provedbe istraživanja u dječjim vrtićima Rijeka i Opatija te su ankete dostavljene zaduženom djelatniku stručnog tima, pedagogu, koji je zatim naknadno proslijedio upitnike odgajateljicama odnosno voditeljima drugih objekata s usmenom uputom o načinu provedbe istraživanja.

Od sveukupno 238 podijeljenih anketa, 160 odgajateljica (67,22%) ih je ispunilo. Budući da je zamijećeno da su ispitanici na pojedinim anketama namjerno izbjegavali ispuniti određene tvrdnje, nameće se pitanje kvalitete proslijeđenih usmenih uputa za ispunjavanje upitnika, pogotovo dio o anonimnosti i povjerljivosti podataka. Naime, dio odgajateljica nije odgovorilo na pitanja kojima se ispituje iskustvo rada odgajateljica s muškim odgajateljem, a navedeno je ispitano s tri pitanja te su ponuđene dihotomne varijable (1- „*Da*“, 2- „*Ne*“); Nekolicina odgajateljica je pored pitanja „*Preporučujete li suradnju s muškim odgajateljem drugim odgajateljicama?*“ dopisalo „*Ne znam*“. Također, dio odgajateljica nije odgovorilo na pitanje o samoprocjeni imovinskog stanja te ga smatraju uvredljivim i nerelevantnim za provedbu istraživanja što se moglo zaključiti prema komentarima koje su odgajateljice napisale kraj navedene čestice. Dobivena je povratna informacija da su upisi koji su se odvijali istovremeno sa anketom u Dječjem vrtiću Rijeka predstavljali otežanu okolnost za provedbu istraživanja i preuzimanju anketa.

7.REZULTATI I RASPRAVA

7.1. Struktura ispitanika

Tablica 1. Sociodemografske karakteristike ispitanika

IMOVINSKI STATUS	f	%	DOB	
Znatno lošije od većine drugih	2	1,3	\bar{x}	40,85
Nešto lošije od većine drugih	3	1,9	Md	38,00
Niti bolje niti lošije od većine	120	77,9	Mod	33
Nešto bolje od većine drugih	24	15,6	Min - Max	23 – 62
Znatno bolje od većine drugih	5	3,2	SD	11,402
<i>Ukupno</i>	154	100,0	GODINE RADNOG STAŽA	
			\bar{x}	16,31
STUPANJ OBRAZOVANJA			Md	12,00
Do više škole (ili preddiplomskog studija)	108	67,5	Mod	10
Fakultet (dodiplomski ili diplomski studij)	51	31,9	Min - Max	0- 41
<i>Ukupno</i>	160	100	SD	12,154
			PROFESIONALNI STATUS	f
OPĆINA			Odgajateljica - pripravnica	2
Kastav	45	28,1	Odgajateljica	152
Matulji	24	15,0	Odgajateljica - mentorica	4
Opatija	19	11,9	<i>Odgajateljica – savjetnica</i>	2
Rijeka	72	45,0	<i>Ukupno</i>	160
<i>Ukupno</i>	160	100,0		100,0

Struktura ispitanika prikazana je u Tablici 1. Izneseni su deskriptivni statistički pokazatelji koji sadrže imovinski status, stupanj obrazovanja, profesionalni status u vrtiću, godine radnog staža, općinu i dob ispitanika. Za svaku navedenu

sociodemografsku značajku izračunata je aritmetička sredina, standardna devijacija, raspon (minimum i maksimum), mod i medijan za varijable dob i duljina radnog staža. Raspon dobi anketiranih odgajateljica kreće se od 23 do 62 godine dok prosjek godina ispitanika iznosi 40,85 godina. Duljina radnog staža u prosjeku iznosi 16,31 godina, dok se raspon godina radnog staža kreće od 0 do 41 godine radnog iskustva.

Osim toga, prikazane su frekvencije i postoci ispitanika s obzirom na njihov profesionalni status (odgajateljica – pripravnica, odgajateljica, odgajateljica – mentorica, odgajateljica – savjetnica), općinu u kojoj su zaposlene (Kastav, Matulji, Opatija, Rijeka), stupnja obrazovanja (viša škola/preddiplomski studij, fakultet/dodiplomski i diplomski studij) te materijalni status (znatno lošiji od većine drugih, nešto lošiji od većine drugih, niti bolje niti lošije od većine, nešto bolje od većine drugih, znatno bolje od većine drugih).

Iz dobivenih rezultata vidljivo je da je većina ispitanica s profesionalnim statusom odgajateljice, njih 95%. Na drugom mjestu nalaze se odgajateljice – mentorice, njih 2,5%, a posljednje mjesto dijele odgajateljice – pripravnice i odgajateljice – savjetnice, njih 1,3%. Najveći broj ispitanica, njih 45%, zaposlene su u Rijeci, zatim slijede ispitanice iz Kastva, njih 28,1%, Matulji 15,0%, a njih najmanje, 11,9% u Opatiji. Prema stupnju obrazovanja vidljiv je veći postotak sa završenom višom školom, odnosno preddiplomskim studijem, njih 67,5% dok ih završen fakultet, dodiplomski i diplomski studij ima 31,9%. Po pitanju materijalnog statusa, većina ispitanica, njih 75,0% svoj status vidi kao prosječan dok se tek njih 1,3% kategorizira kako znatno lošiji od većine drugih. Nešto lošije od većine drugih vidi se njih 1,9%, znatno bolje od većine drugih vidi se tek 3,1 % ispitanica, a njih 15,0% vidi se nešto bolje od većine drugih.

7.2. Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima

U tablici 2. prikazana je distribucija koja se odnosi na stavove odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima.

Tablica 2. Stavovi o suradnji s muškim odgajateljima (u %)

	1	2	3	4	5	\bar{x}	SD
v1. Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo sa odgajateljicama.	67,5	14,4	12,5	2,5	2,5	1,57	,997
v2. Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice.	28,8	15,6	43,1	5,0	6,9	2,45	1,162
v3. U odgojno obrazovnim skupinama u kojima zajedno rade muški i ženski odgajatelji napredak je više ostvariv nego tamo gdje rade samo odgajateljice.	33,1	18,8	36,9	5,0	5,0	2,29	1,136
v4. Odgojno-obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego kolegom.	50,0	16,3	26,3	5,6	1,9	1,93	1,076
v5. Nije pravedno da vrtić da prednost pri zapošljavanju odgajatelju na temelju spola.	5,0	2,5	10,0	15,0	66,3	4,37	1,096

(1 = Uopće se ne slažem; 2 = Ne slažem se; 3 = Niti se slažem niti se ne slažem; 4 = Slažem se; 5 = U potpunosti se slažem)

Primjećujemo da se veći broj ispitanika uopće ne slaže s varijablama (v1 i v4), a odnose se na suradnju i komunikaciju između muških i ženskih odgajatelja 67,5% i 50,0%, dok aritmetička sredina za te dvije varijable iznose 1,57 i 1,93, što nam potvrđuje kako se u većoj mjeri odgajateljice s tim tvrdnjama uopće ne slažu. Odgajateljice smatraju da mogu kvalitetno komunicirati i surađivati s muškim odgajateljima u vezi provedbe odgojno-obrazovnog rada. Ispitanici se u većoj mjeri niti slažu niti ne slažu s varijablama v2 i v3 koje se odnose na komplementarnost rodnih uloga i stereotipnoj podjeli rada, dok se u nešto manjoj mjeri uopće ne slažu s tvrdnjama *Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice* 28,8% i tvrdnjom *U odgojno obrazovnim skupinama u kojima zajedno rade muški i ženski odgajatelji napredak je više ostvariv nego tamo gdje rade samo odgajateljice* 33,1%. Aritmetička sredina za te dvije varijable iznose 2,45 i 2,29.

Prema svemu navedenom možemo zaključiti da veliki broj ispitanika nema jasno određene rodno osviještene stavove što se tiče organizacije i provedbe odgojno obrazovnog rada. Zamjećujemo i veliki postotak neodlučnih ispitanika prema tome možemo pretpostaviti da se ispitivanje rodni stavova može još uvijek smatrati osjetljivom tematikom. Varijabla (v5) s kojom se ispitanici u velikoj većini u potpunosti slažu (66,3%), odnosi se na pravednost pri zapošljavanju. Naime, ova varijabla ima najveću aritmetičku sredinu koja iznosi 4,37, što nas dovodi do zaključka da se ispitanici u velikoj većini slažu da se prednost pri zapošljavanju ne treba bazirati na temelju spola.

Tamminen (1994, u Jensen, 1996) govori kako istraživanje u kojemu je sudjelovalo 68 odgajateljica i 126 odgajatelja pokazuje da se odgajatelji i odgajateljice međusobno nadopunjuju te su protuteža jedni drugima.

U Turskoj su Sak, Sahin i Sahin, (2012) proveli istraživanje u kojem je sudjelovalo 24 odgajateljica. Ispitali su suradnju s muškim odgajateljima. Istraživanje je pokazalo da odgajateljice pokazuju pozitivne stavove o muškim odgajateljima što je u skladu s rezultatima provedenog istraživanja u ovome radu. Nekolicina odgajateljica navodi da su muški odgajatelji s kojima su radile uveli novine u odgoju, aktivnostima i načinima rješavanja problema. Nadalje, rezultati su pokazali da odgajateljice procjenjuju kako su muškarci bolji u rješavanju problema discipline, razvoju i poticanju kreativnosti te organiziranju tjelesnih aktivnosti. Odgajateljice su procijenile da je profesionalizam karakteristika muških odgajatelja jer su oni objektivniji za razliku od žena za koje smatraju da su osjetljivije i emotivnije jer posjeduju majčinske instinkte (Sak, Sahin i Sahin, 2012).

Iz navedenog istraživanja može se uvidjeti da većina turskih odgajateljica ima tradicionalno viđenje roda, dok se prema rezultatima provedenog istraživanja u ovom radu može se zaključiti da odgajateljice teže većoj ravnopravnosti spolova i jednakosti te imaju manje tradicionalne stavove.

7.3. Stavovi odgajateljica o „muškom modelu“

U tablici 3. prikazana je distribucija koje se odnosi na stavove odgajateljica o „muškom modelu“. Za potrebe ovog rada prilagodili smo kategorizaciju muških odgajatelja prema Jonesu (2007) (disciplinirajući, domar, čuvar, inspektor, potencijalni pedofil, prijatelj, očinska figura, stručnjak za matematiku i sport, junak), a zatim prilagodili odgajateljskoj profesiji.

Tablica 3. Stavovi o muškom modelu (u %)

	1	2	3	4	5	\bar{x}	SD
v6.Muški odgajatelj u skupini predstavlja djeci očinsku figuru.	11,3	10,6	33,8	32,5	10,0	3,20	1,129
v7.Muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja.	35,0	25,0	26,3	10,6	2,5	2,20	1,113
v8.Muški odgajatelj nema intuiciju potrebnu za brigu o djetetu. (reakcija na plač, brisanje nosa, higijena i sl.)	50,6	34,4	10,6	2,5	1,9	1,71	0,894
v9.Muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini (popravljanje, bušenje i sl.).	17,5	15,6	36,9	18,8	10,6	2,89	1,215
v10.Odgajateljice su aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom.	25,6	17,5	40,0	12,5	4,4	2,53	1,132
v11.Odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja.	39,4	30,0	22,5	6,9	1,3	2,01	1,006
v12.Nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama.	16,3	15,0	40,6	18,1	10,0	2,91	1,175

(1 = Uopće se ne slažem; 2 = Ne slažem se; 3 = Niti se slažem niti se ne slažem; 4 = Slažem se; 5 = U potpunosti se slažem)

Najveću aritmetičku sredinu 3,20 ima varijabla v6, odnosno tvrdnja. *Muški odgajatelj u skupini predstavlja djeci očinsku figuru* s kojom se niti slaže niti ne slaže 33,8% ispitanika, a s tom istom tvrdnjom slaže se 32,5% ispitanika, a u potpunosti slaže 10,0% odgajateljica. U ovoj varijabli možemo zamijetiti i najveću

distribuciju odgovora. Zamjećujemo da propitivanjem osobina "muškog modela" (očinska figura, autoritet, intuiciju, kvaliteta odnosa s djecom u skupini, aktivnije igre, majstor) ispitanici, odnosno odgajateljice u velikoj većini se uopće ne slažu ili se ne slažu, što je najočitije u varijablama v7 koja propituju autoritet 35,0%, v8 intuiciju za njegu, odgoj i obrazovanje 50,6% , te v11 kvalitetu odnosa s djecom u skupini 39,4% muških odgajatelja u odgojno obrazovnom radu. Također, možemo uočiti niske iznose aritmetičke sredine za te iste varijable, odnosno aritmetička sredina za v7 iznosi 2,20, za v8 iznosi 1,71, te za v11 aritmetička sredina iznosi 2,01 što nam potvrđuje ne slaganje ispitanika sa navedenim varijablama. Naime, s tvrdnjom *Muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini (popravljanje, bušenje i sl.)*.36,95% ispitanika se niti se ne slaže niti se slaže. Isto tako s tvrdnjom *Odgajateljice su aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom* 40,0% odgajateljica je neodlučno, dok čak 40,6% ispitanika se niti ne slaže niti slaže s tvrdnjom *Nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama*. Brownhill (2014) je proveo istraživanje u kojem je od ispitanika zatraženo da rangiraju od 20 ponuđenih opcija pet kvaliteta / obilježja za koje smatraju da su najvažnijim za uzor "muškog modela" dječacima u ranoj dobi (0-8 godina). Ispitanici, muški odgajatelji rangirali su pet sljedećih obilježja za koje smatraju da su najvažniji za uzor „muškog modela“ dječacima rane i predškolske dobi; pouzdanost, pozitivni stavovi spram učenju, osoba od povjerenja, ljubaznost, poštovanje, smisao za humor. Također, u već spomenutom istraživanju Jones (2007) navodi podatke iz studije u kojima su muški učitelji/odgajatelji nesigurni o tome tko su i tko bi trebali biti u (institucionalnom) kontekstu jer smatra da različite skupine imaju moć izgraditi identitet muških odgajatelj/učitelja na različite načine. Sukladno tome ženski odgajatelji imaju veliku ulogu u procesu izgradnje identiteta muškog odgajatelja.

Poimanje „muškog modela“ u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju odražava muške rodne stereotipne uloge. S obzirom na deskriptivne podatke možemo zaključiti da većina odgajateljice ne podržava „muški model“ (autoritet, aktivniji u igri, obavljanje tehničkih poslova, manjak intuicije, kvaliteta odnosa). Zabrinjavajuća

je činjenica što velika većina ispitanika je neodlučna i ističe potrebu za uvođenjem rodne perspektive u rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

7.4. Hofstedeova skala maskuliniteta/feminiteta

Tablica 4. prikazana je distribucija koja se odnosi na Hofstedeovu skalu maskuliniteta/feminiteta koju smo preuzeli od Lažnjak (2011).

Tablica 4. Hofstedeova skala maskuliniteta/feminiteta (u %)

	1	2	3	4	5	\bar{x}	SD
v13. Ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik, prirodnije je da je to muškarac.	48,1	24,4	17,5	7,5	2,5	1,92	1,087
v14. Žene su po prirodi pogodnije za kućanske poslove.	50,0	22,5	20,6	5,0	1,9	1,86	1,031
v15. Muškarci su bliži javnim aktivnostima dok su žene bliže privatnim aktivnostima.	44,4	21,3	31,3	2,5	0,0	1,92	0,928
v16. Podizanje djece je više majčinska dužnost nego dužnost oca.	56,3	23,1	15,0	4,4	1,3	1,71	0,961

(1 = Uopće se ne slažem; 2 = Ne slažem se; 3 = Niti se slažem niti se ne slažem; 4 = Slažem se; 5 = U potpunosti se slažem)

Uvidom u Tablici 4. možemo primijetiti kako se velika većina ispitanika uopće ne slaže s varijablama (v13 do v16), a odnose se na Hofstedeovu skalu maskuliniteta/feminiteta kojom se propituju rodne predrasude. Ispitanici se u najvećoj mjeri uopće ne slažu s tvrdnjama *Ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik, prirodnije je da je to muškarac* 48,1%; *Žene su po prirodi pogodnije za kućanske poslove* 50,0%; *Muškarci su bliži javnim aktivnostima dok su žene bliže privatnim aktivnostima* 44,4% i *Podizanje djece je više majčinska dužnost nego dužnost oca* 56,3%. Također, rezultate nam potvrđuje izrazito niska aritmetička

sredina za sve navedene varijable. Muška društva su puno otvoreniji prema predrasudama prema rodu nego što je to u ženskim društvima (Hofstede, 2001).

Rezultati su validirani u skladu sa provedenim istraživanjem Lažnjak (2011) iz kojeg smo preuzeli varijable Hofstedove dimenzije maskuliniteta/feminiteta. Na taj način, već navedeno istraživanje funkcionira kao provjera valjanosti sadržaja za Hofstedeove dimenzije (Lažnjak, 2011). Naime, možemo uočiti sličnosti u ovom istraživanju s varijablama koje izražavaju negativne stavove, odnosno neslaganje u dvije od četiri tvrdnje u vezi s isključivanjem žena iz javnih aktivnosti i podržavanjem tradicionalnih rodnih uloga u odgoju djece. Nadalje, ispitanici su vrlo umjereno podržavali tradicionalnu podjelu rada između spolova. Istraživanje je potvrdilo hrvatski korak prema umjerenom ženskom tipu (Lažnjak, 2011).

Prema navedenim rezultatima iz ovog istraživanja može se zaključiti da u odgajateljskoj profesiji prevladavaju karakteristike ženskog tipa društva koje se očituje manjim rodnim predrasudama što je u skladu s istraživanjima Lažnjak (2011) i Burai (2015). Rezultati istraživanja u skladu su s našim očekivanjima zbog pretpostavke da odgajatelji u velikoj većini prihvaćaju različitosti što je sukladno prirodi njihova posla te teže ravnopravnosti i jednakosti.

7.5. Iskustvo suradnje odgajateljica s muškim odgajateljima

U tablici 5. prikazana je distribucija postotaka odgovora ispitanika o iskustvu rada s muškim odgajateljima. 49,4% odgajateljica ima iskustva u radu s muškim odgajateljima, dok 50,06% odgajateljica nije imalo iskustva rada s muškim odgajateljima. Ovi rezultati sugeriraju kako polovina ispitanih odgajateljica ima iskustvo u radu s muškim odgajateljem. Čak 85 % odgajateljica bi preporučilo suradnju s muškim odgajateljima, iako nemaju svi iskustvo rada s muškim odgajateljem.

Tablica 5. Iskustvo rada s muškim odgajateljima

	DA		NE		\bar{x}	SD
	(f)	(%)	(f)	(%)		
Ima li u vašem kolektivu muških odgajatelja?	108	67,5	52	32,5	1,33	0,470
Imate li iskustvo rada sa muškim odgajateljem u odgojno obrazovnoj skupini?	79	49,4	81	50,6	1,51	0,502
Preporučujete li suradnju s muškim odgajateljem drugim odgajateljicama?	136	85,0	13	8,1	1,09	0,283

S obzirom da je istraživanje provedeno na ciljanom uzorku u objektima ranog i predškolskog odgoja u kojima su bili ili jesu trenutno zaposleni muški odgajatelji, zamjećujemo da podjednak broj odgajateljica nema iskustvo rada s muškim odgajateljem (50,6%). S obzirom na navedene podatke, primjećuje se da je udio muškog osoblja u radnoj snazi za obrazovanje i skrb u ranoj i predškolskoj dobi nizak širom svijeta uz obrazac između 1% i 3% u većini zemalja sa samo tri zemlje, Norvešku, Dansku i Tursku, koji upravljaju više od 5% (Peeters, Rohrmann i Emilsen 2015). Prema podacima iz Statističkog ljetopisa (2017) u Republici Hrvatskoj u dječjim vrtićima i drugim pravnim osobama koje ostvaruju programe predškolskog odgoja za pedagošku godinu 2016./2017. od ukupnog broja zaposlenih udio žena čini 95,3% dok udio muškarac je 4,7%, što predstavlja visoku razinu feminizacije odgajateljske profesije.

Analizom deskriptivnih podataka možemo zaključiti da odgajateljice imaju pozitivne stavove i priželjkuju iskustvo rada s muškim odgajateljima, te da iskustvo suradnje nije presudno u stvaranju stavova o suradnji s muškim odgajateljima. Također, treba napomenuti da, iako u malom broju (8,1%), ipak postoje ispitanici koji ne bi preporučili suradnju s muškim odgajateljem drugim odgajateljicama što nam ukazuje na prisutnost tradicionalnih stavova u odgajateljskoj profesiji. Ovdje treba istaknuti kako dio (6,9%) odgajateljica nisu odgovorile na ovo pitanje.

Rezultati jednog švedskog istraživanja u kojem je sudjelovalo čak 126 odgajatelja i 68 odgajateljica pokazali su kako se muški i ženski odgajatelji međusobno nadopunjavaju, provode zajedničke aktivnosti te predstavljaju model i uzor i djevojčicama i dječacima (Jensen, 1996). Nadalje, ističe se kako muški odgajatelji nisu „žene“ iako su odabrali „ženski“ posao. Muškarci zahtijevaju veće plaće, mogućnost napredovanja u skladu sa svojim obrazovanjem te ističe kako muškarci nisu podređeni, strpljivi i odani kao što je to karakteristično za žene. Jensen (1996) smatra kako to nisu karakteristike posla, već roda.

Uspoređujući ove rezultate može se vidjeti da se u odgajateljskoj profesiji još uvijek podržavaju stereotipne rodne uloge te se potiče tradicionalno viđenje muškaraca i žena. Isto tako, valja napomenuti da prevladavaju pozitivni stavovi prema muškim odgajateljima te većina odgajateljica preporučuje suradnju s muškim odgajateljima bez obzira na to jesu li ili nisu imale iskustvo rada s muškim odgajateljem. To nam ukazuje da dominiraju stavovi koji teže ravnopravnosti te da su muškarci dobrodošli kao suradnici u odgajateljsku profesiju, ali i da odgoj i obrazovanje nije samo „ženski“ posao.

7.6. Povezanost stavova odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima s njihovim stavovima o podjeli poslova po rodu

Da bismo utvrdili postoji li povezanost između stavova odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima i stavova odgajateljica o podjeli poslova po rodu provedeni su testovi bivarijatne korelacije. Prikazani su samo statistički značajni rezultati stoga se prikazuje samo prva čestica iz mjernog instrumenta *Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima*, a rezultati su vidljivi u tablici 6.

Tablica 6. Stavovi o suradnji s muškim odgajateljima i stavovi o podjeli poslova po rodu

Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo sa odgajateljicama.			
	N	Pearsonov koeficijent korelacije (r)	p
Ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik, prirodnije je da je to muškarac.	159	,309	,001
Podizanje djece je više majčinska dužnost nego dužnost oca.	159	,194	,015

Tvrdnja „*Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo sa odgajateljicama*“ pozitivno je korelirana s tvrdnjama „*Ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik, prirodnije je da je to muškarac*“ te „*Podizanje djece je više majčinska dužnost nego dužnost oca*“. Odgajateljice koje se u većoj mjeri slažu da je podizanje djece više majčinska dužnost nego dužnost oca te koje se u većoj mjeri slažu da ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik prirodnije je da je to muškarac, pokazuju i veće slaganje s time da o osjetljivim dječjim problemima mogu raspraviti samo s odgajateljicama.

Da bi statistička obrada koja slijedi bila korektna u bazi podataka kreirali smo nove varijable *Ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik, prirodnije je da je to muškarac* i *Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo sa odgajateljicama* u kojima smo spojili kategorije neslaganja (u potpunosti se ne slažem / ne slažem se), odnosno slaganja (slažem se / u potpunosti se slažem) te neodlučni (niti se slažem niti se ne slažem).

Tablica 7. Prihvaćanje tvrdnji o „prirodnosti“ zaposlenog muškarca u odnosu na suradnju s odgajateljicama (u%)

Ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik, prirodnije je da je to muškarac	Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo sa odgajateljicama.		
	Ne slažem se	Neodlučni	Slažem se
Ne slažem se	87,0	9,6	3,5
Neodlučni	75,0	17,9	7,1
Slažem se	62,5	25,0	12,5

$$\chi^2 = 7,231 ; df = 4; p > 0,001 ; C = 0,151$$

Prema rezultatima u tablici 7. možemo vidjeti da opadanjem neslaganja s tvrdnjom o „prirodnosti“ zaposlenog muškarca raste slaganje i neodlučnost s tvrdnjom da su *muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo sa odgajateljicama*. Istodobno je gotovo 90% onih koji se ne slažu s obje tvrdnje. S obzirom na dobivene rezultate možemo uvidjeti da ima dosta neodlučnih ispitanika, onih koji nisu iznijeli odnosno nisu se opredijelili za ne/slaganje s navedenim tvrdnjama. Pretpostavljamo da tematika istraživanja predstavlja osjetljivu temu te da bi se s dodatnim istraživanjem moglo doprijeti do „neodlučnih“ ispitanika u izražavanju njihovih stavova. Isto tako, iz tablice 7. da se zaključiti da ipak, iako u manjini, ima rodno neosvijestjenih odgajateljica s konzistentnim rodno stereotipnim stavovima.

Tablica 8. Stavovi o suradnji s muškim odgajateljima i stavovi o podjeli poslova po rodu

Odgojno – obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego s kolegom			
	N	Pearsonov koeficijent korelacije (r)	p
Ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik, prirodnije je da je to muškarac.	160	,259	,001
Muškarci su bliži javnim aktivnostima dok su žene bliže privatnim aktivnostima.	159	,194	,014

U tablici 8. rezultati ukazuju na statistički značajnu pozitivnu povezanost između slaganja s tvrdnjama „*Odgojno – obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego s kolegom*“ i „*Ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik, prirodnije je da je to muškarac*“ te „*Muškarci su bliži javnim aktivnostima, dok su žene bliže privatnim aktivnostima*“. Što u većoj mjeri odgajateljice smatraju da je prirodnije da je muškarac zaposleni supružnik (a ne žena), te što u većoj mjeri smatraju kako su muškarci bliži javnim aktivnostima (dok su žene bliže privatnim) to pokazuju veće slaganje s tvrdnjom da se odgojno - obrazovni rad lakše može isplanirati s kolegicom nego kolegom.

Navedeni rezultati ukazuju da su stavovi o suradnji s muškim odgajateljima povezani sa stavovima o podjeli poslova po rodu kod odgajateljica ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Sukladno s već navedenim istraživanjima može se zaključiti kako su prisutni tradicionalni stavovi u odgajateljskoj profesiji. S obzirom na rezultate ističe se potreba za rodno osviještenom politikom i obrazovanjem u odgajateljskoj profesiji.

Hipoteza *H1: Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima povezani su s njihovim stavovima o podjeli poslova po rodu* je djelomično potvrđena. Utvrđene su niže pozitivne korelacije između stavova odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima s njihovim stavovima o podjeli poslova po rodu. Što su viši rezultati odgajateljica na skalama maskuliniteta (odnosno što više podrazumijevaju/prihvaćaju tradicionalnu podjelu poslova), to imaju negativnije stavove prema suradnji s muškim odgajateljima.

Topolčić (2001) je proveo istraživanje na 160 ispitanika koji su bili u braku s ciljem utvrđivanja u kojoj je mjeri rad u kućanstvu segregiran prema spolu. Rezultati su pokazali da u velikoj mjeri su se zadržala tradicionalna, prema spolu segregirana podjela poslova. utvrđeno je da muškarci ukupno rade manje u obitelji najčešće u sferi- posao i djeca nego žene koje „žongliraju“ između tri sfere -posla, djece i kućanskih poslova. Zamjećuje se povećana participacija muškaraca o brizi za djecu iako su žene, odnosno majke, i dalje primarni roditelj. Naime, Topolčić (2001)

potvrđuje tezu da muškarci više participiraju u povremenim, a manje u rutinskim poslovima. Rohramann (2012) ističe da u predškolskim ustanovama u kojima rade muškarci i žene do izražaja dolaze stereotipi pri dodjeljivanju zadataka i aktivnosti, te osjećaj da su određeni poslovi prepušteni ženskom odnosno muškom odgajatelju jer je zadatak okarakteriziran kao tipično „ženski“ posao (pospremanje, čišćenje), odnosno tipično „muški“ posao (popravljanje, gradnja).

7.7. Povezanost stavova odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljem i njihovih stavova o tzv. „muškom modelu“ u odgojno -obrazovnom radu

Tablica 9. Stavovi o suradnji s muškim odgajateljima i stavovi o tzv. „muškom modelu“ u odgojno obrazovnom radu

Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti s odgajateljicama			
	N	Pearsonov koeficijent korelacije (r)	p
Muški odgajatelj u skupini predstavlja djeci očinsku figuru.	157	-,022	,786
Muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja.	159	,237	,003
Muški odgajatelj nema intuiciju potrebnu za brigu o djetetu. (reakcija na plač, brisanje nosa, higijena i sl.)	159	,390	,001
Muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini (popravljanje, bušenje i sl.).	158	,194	,015
Odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja.	159	,291	,001

Pronađena je statistički značajna pozitivna povezanost između slaganja s tvrdnjom „*Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti s odgajateljicama*“ i slaganja s tvrdnjama: „*Muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od*

ženskih odgajatelja“, „Muški odgajatelj nema intuiciju potrebnu za brigu o djetetu. (reakcija na plač, brisanje nosa, higijena i sl.)“, „Muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini (popravljanje, bušenje i sl.)“ i „Odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja“. Što odgajateljice u većoj mjeri smatraju da o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu raspraviti samo s odgajateljicama, to se u većoj mjeri slažu s time da odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi, da muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove i da lakše postižu autoritet, no da muški odgajatelji nemaju intuiciju potrebnu za brigu o djetetu.

Tablica 10. Prihvatanje tvrdnji o intuiciji muškog odgajatelja u odnosu na suradnju s odgajateljicama (u%)

Muški odgajatelj nema intuiciju potrebnu za brigu o djetetu. (reakcija na plač, brisanje nosa, higijena i sl.)	Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo sa odgajateljicama.		
	Ne slažem se	Neodlučni	Slažem se
Ne slažem se	88,2	8,1	3,7
Neodlučni	41,2	52,9	5,9
Slažem se	66,7	0,0	33,3

$$\chi^2 = 39,274 ; df = 4 ; p < 0,001 ; C = 0,351$$

U Tablici 10. kreirali smo nove varijable u kojima smo spojili kategorije neslaganja (1 i 2) i slaganja (4 i 5). Iz obrade možemo vidjeti da se 88,2% odgajateljica ne slaže s tvrdnjama da *Muški odgajatelji nemaju intuiciju za brigu o djetetu* i s tvrdnjom *Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo sa odgajateljicama*. Zamjećuje se nezanemariv postotak neodlučnih odgajateljica, što sugerira da je rodna tematika još uvijek osjetljivo područje. To upućuje na potrebu za rodnim osvještavanjem u odgajateljskoj profesiji. Naime, može se pretpostaviti da dio neodlučnih ispitanika imaju tradicionalne stavove, no ne žele se izjasniti jer je otvorenih tradicionalista vrlo malo.

Tablica 11. Stavovi o suradnji s muškim odgajateljima i stavovi o tzv. „muškom modelu“ u odgojno obrazovnom radu

Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice			
	N	Pearsonov koeficijent korelacije (r)	p
Muški odgajatelj u skupini predstavlja djeci očinsku figuru.	157	,237	,003
Muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja.	159	,286	,001
Muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini (popravljanje, bušenje i sl.).	158	,193	,015
Odgajateljice su aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom.	159	,225	,004
Odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja.	159	,172	,031
Nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama.	159	,312	,001

U Tablici 11. pronađena je statistički značajna pozitivna povezanost između slaganja s tvrdnjom „*Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice*“ i slaganja s tvrdnjama: „*Muški odgajatelj u skupini predstavlja djeci očinsku figuru*“, „*Muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja*“, „*Muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini (popravljanje, bušenje i sl.)*“, „*Odgajateljice su aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom*“, „*Odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja*“, i „*Nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama*“. Što je veće slaganje odgajateljica s tvrdnjom da se „*Odgajatelj i odgajateljica bolje nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice*“, to je veće slaganje odgajateljica sa skoro svim česticama stavova o „muškom modelu“ u odgojno-obrazovnom radu.

Odgajateljice koje u većoj mjeri smatraju da se „*Odgajatelj i odgajateljica bolje nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice*“, u većoj se mjeri slažu s tvrdnjama da muški odgajatelj u skupini predstavlja djeci očinsku figuru, da muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja, da muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini (popravljanje, bušenje i sl.), da su odgajateljice aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom, da odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja, te da nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama.

Tablica 12. Prihvaćanje tvrdnji o nadopunjavanju u radu u odnosu na okruženje ženama (u%)

Nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama.	Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice		
	Ne slažem se	Neodlučni	Slažem se
Ne slažem se	65,3	26,5	8,2
Neodlučni	41,5	47,7	10,8
Slažem se:	26,7	55,6	17,8

$$\chi^2 = 15,046 ; df = 4; p > 0,001 ; C = 0,218$$

U Tablici 12. vide se rezultati koji pokazuju kako opadanje s tvrdnjom *Nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama* raste slaganje i neodlučnost s tvrdnjom *Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice* što nam ukazuje na prisutnost nepodržavajućih stavova prema muškim odgajateljima.

Tablica 13. prihvaćanje tvrdnji o nadopunjavanju u radu i kvaliteti odnosa (u%)

Odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja.	Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice		
	Ne slažem se	Neodlučni	Slažem se
Ne slažem se	52,3	36,0	11,7
Neodlučni	22,2	66,7	11,1
Slažem se	41,7	41,7	16,7

$$\chi^2 = 11,652 ; df = 4; p > 0,001 ; C = 0,191$$

Tablica 13. ukazuje da odgajateljice koje se ne slažu s tvrdnjom *Odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja* istodobno se manje slažu i manje su neodlučne s tvrdnjom *Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice*. Visoki postotak neodlučnih nam može sugerirati kako postoji mogućnost da ispitanici nevoljko iskazuju stavove zbog osjetljivosti tematike. Prema tome, trebalo bi provesti dodatna istraživanja kako bi se ispitali stavovi o rodnoj tematici u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. S obzirom na dobivene rezultate možemo uvidjeti da se 16,7% odgajateljica slaže s obje navedene tvrdnje. Odnosno, možemo zaključiti da one podržavaju komplementarne rodne uloge između muškaraca i žena. Naime, do izražaja dolaze atributi ženske odnosno muške prirode.

Tablica 14. Stavovi o suradnji s muškim odgajateljima i stavovi o tzv. „muškom modelu“ u odgojno obrazovnom radu

U odgojno – obrazovnim skupinama u kojima zajedno rade muški i ženski odgajatelji napredak je više ostvariv nego tamo gdje rade samo odgajateljice			
	N	Pearsonov koeficijent korelacije (r)	p
Muški odgajatelj u skupini predstavlja djeci očinsku figuru.	157	,205	,010
Muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja.	159	,259	,001
Odgajateljice su aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom.	159	,206	,009
Nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama.	159	,247	,002

U Tablici 14. prikazana je statistički značajna pozitivna povezanost između slaganja s tvrdnjom „*U odgojno – obrazovnim skupinama u kojima zajedno rade muški i ženski odgajatelji napredak je više ostvariv nego tamo gdje rade samo odgajateljice*“ i slaganja s tvrdnjama: „*Muški odgajatelj u skupini predstavlja djeci očinsku figuru*“, „*Muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja*“, „*Odgajateljice su aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom*“ i „*Nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama*“.

Što je veće slaganje odgajateljica s tvrdnjom da je u odgojno – obrazovnim skupinama u kojima zajedno rade muški i ženski odgajatelji napredak više ostvariv nego tamo gdje rade samo odgajateljice, to je veće slaganje i s tvrdnjama da muški odgajatelj u skupini predstavlja djeci očinsku figuru, da muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja, da su odgajateljice aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom i da nije najbolje za djecu da su svakodnevno okružena samo ženama. Prema dobivenim rezultatima slijedi zaključak da odgajateljice smatraju da muški

odgajatelji doprinose svojom pojavom na način na koji odgajateljice ne mogu, odnosno ističu prisutnost muške osobe kao pozitivan utjecaj na napredak djece.

Tablica 15. Stavovi o suradnji s muškim odgajateljima i stavovi o tzv. „muškom modelu“ u odgojno obrazovnom radu

Odgojno – obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego s kolegom			
	N	Pearsonov koeficijent korelacije (r)	p
Muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja.	159	,237	,003
Muški odgajatelj nema intuiciju potrebnu za brigu o djetetu. (reakcija na plač, brisanje nosa, higijena i sl.)	159	,580	,001
Muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini (popravljanje, bušenje i sl.).	158	,337	,001
Odgajateljice su aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom.	159	,427	,001
Odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja.	159	,598	,001

Također, pronađena je statistički značajna pozitivna povezanost između slaganja s tvrdnjom „*Odgojno – obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego s kolegom*“ i slaganja s tvrdnjama: „*Muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih odgajatelja*“, „*Muški odgajatelj nema intuiciju potrebnu za brigu o djetetu. (reakcija na plač, brisanje nosa, higijena i sl.)*“, „*Muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini (popravljanje, bušenje i sl.)*“, „*Odgajateljice su aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom*“ i „*Odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja*“.

Ispitanice koje se u većoj mjeri slažu s tvrdnjom da se odgojno – obrazovni rad lakše može isplanirati s kolegicom nego s kolegom, pokazuju veće slaganje s time da muški odgajatelj prirodno lakše postiže autoritet u skupini za razliku od ženskih

odgajatelja, da muški odgajatelj nema intuiciju potrebnu za brigu o djetetu, da muški odgajatelji lakše odrađuju tehničke poslove u skupini, da su odgajateljice aktivnije u brizi, njezi i odgoju dok su muški odgajatelji skloniji aktivnoj igri s djetetom, te da odgajateljice imaju kvalitetnije odnose s djecom u grupi jer otvoreno pokazuju emocije za razliku od muških odgajatelja. Uvidom u rezultate možemo zaključiti da ispitane odgajateljice pripisuju muškim odgajateljima rodne stereotipe (autoritet, aktivna igra, nemaju potrebnu intuiciju za potrebe djece, manje su aktivni u brizi, njezi i odgoju) te procjenjuju kako im je lakše isplanirati rad u odgojno-obrazovnoj ustanovi s odgajateljicom nego muškim odgajateljem.

Pregledom rezultata može se utvrditi da je hipoteza *H2: Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima povezani su s njihovim stavovima o tzv. „muškom modelu“ u odgojno obrazovnom radu* djelomično potvrđena. Pronađene su statistički značajne pozitivne korelacije između stavova o suradnji s muškim odgajateljima i skoro svih čestica stavova o „muškom modelu“ u odgojno-obrazovnom radu.

Iz rezultata vidi se kako se odgajateljice slažu s većinom tvrdnji iz skale „muškog modela“. Naime, time procjenjuju muškog odgajatelja kao autoritet, kao osobu skloniju tehničkim poslovima (popravicima) u skupini te kao sklonijeg aktivnijoj igri s djecom. Nadalje, procjenjuju da muški odgajatelj ne posjeduje potrebnu intuiciju za njegu i brigu o djeci rane i predškolske dobi, odnosno smatraju da je ima, ali u manjoj mjeri od odgajateljica te da imaju manje kvalitetnije odnose s djecom jer ne pokazuju otvoreno emocije kao ženski odgajatelji. Time zapravo podržavaju odgajateljsku profesiju kao „ženski“ posao. Ovi rezultati upućuju na još uvijek prisutnu tradicionalnu podjelu poslova te su u skladu s istraživanjima Galić i Kamenov (2011).

U istraživanju provedenom na uzorku roditelja u kojem su se ispitali njihovi stavovi o muškim odgajateljima ispitanici su u velikom broju podržali stavove u kojima podržavaju muškog odgajatelja kao model dječacima i autoritet (Kosić 2017).

Isto tako, u već ranije navedenom istraživanju Sak, Sahin i Sahin, (2012) koje je provedeno na uzorku od 24 odgajateljice ukazuje se da odgajateljice imaju pozitivne stavove o muškim odgajateljima (uveli novine u odgoju, aktivnostima i načinima rješavanja problema), ali isto tako izražavaju veliki stupanj rodnih predrasuda i tradicionalnih stavova (...“profesionalizam karakteristika muških odgajatelja jer su oni objektivniji za razliku od žena za koje smatraju da su osjetljivije i emotivnije jer posjeduju majčinske instinkte..“ (Sak, Sahin i Sahin, 2012)).

7.8. Razlike u stavovima odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima s obzirom na iskustvo rada s muškim odgajateljem

Kako bi se utvrdilo postoje li statistički značajne razlike u stavovima o suradnji s muškim odgajateljima između odgajateljica s obzirom na to jesu li imale iskustvo rada s muškim odgajateljima, provedeni su t-testovi za nezavisne uzorke. Rezultati su prikazani u Tablici 16.

Tablica 16. Suradnja s muškim odgajateljem s obzirom na iskustvo rada s muškim odgajateljem

Stavovi	Iskustvo	\bar{x}	SD	F	P	t	p
Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo s odgajateljicama.	DA	1,51	0,88	1,160	,283	-,752	,453
	NE	1,63	1,07				
Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice.	DA	2,78	1,18	,139	,710	3,639	,001
	NE	2,14	1,06				
U odgojno – obrazovnim skupinama u kojima zajedno rade muški i ženski odgajatelji napredak je više ostvariv nego tamo gdje rade samo dvije odgajateljice.	DA	2,56	1,21	2,034	,156	3,061	,003
	NE	2,03	0,99				
Odgojno – obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego s kolegom.	DA	2,13	1,18	7,168	,008	2,290	,023
	NE	1,74	0,93				
Nije pravedno da vrtić da prednost pri zapošljavanju odgajatelju na temelju spola.	DA	4,27	1,18	1,915	,168	-1,109	,269
	NE	4,46	1,01				

Dobiveni rezultati prikazani u Tablici 16. ukazuju da postoje statistički značajne razlike u stavovima odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljem s obzirom na iskustvo rada s muškim odgajateljem. Pronađene su statistički značajne razlike između odgajateljica koje jesu i nisu imale iskustvo rada s muškim

odgajateljima na sljedećim tvrdnjama: „*Odgajatelj i odgajateljica bolje se nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice*“, „*U odgojno – obrazovnim skupinama u kojima zajedno rade muški i ženski odgajatelji napredak je više ostvariv nego tamo gdje rade samo dvije odgajateljice*“, „*Odgojno – obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego s kolegom*“. Odgajateljice koje imaju iskustva rada s muškim odgajateljem smatraju da se odgajatelj i odgajateljica bolje nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice, da je u odgojno – obrazovnim skupinama napredak više ostvariv tamo gdje rade muški i ženski odgajatelj, no da se odgojno – obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego s kolegom.

Hipoteza H3: *Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima povezani su s iskustvom rada s muškim odgajateljem* je djelomično potvrđena. Razlike su dobivene u tri od navedenih pet varijabli. Naime, može se zaključiti da iskustvo ne mora biti presudno za formiranje pozitivnih stavova o radu s muškim odgajateljima. U tvrdnjama *odgajatelj i odgajateljica bolje nadopunjuju u radu nego dvije odgajateljice* i *u odgojno – obrazovnim skupinama napredak više ostvariv tamo gdje rade muški i ženski odgajatelj* do izražaja dolazi komplementarnost rodnih uloga, dok se u tvrdnji *odgojno – obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego s kolegom* vidi kontradiktornost stavova. Prema tome može se zaključiti kako odgajateljice imaju pozitivne stavove o muškim odgajateljima na deklarativnoj razini, no kada je riječ o odgojno-obrazovnom radu odgajateljice se ipak odlučuju za dogovor i planiranje sa ženskom kolegicom.

Naime, Vujičić i Čamber Tambolaš (2017) provele su istraživanje 2015. godine na slučajnom uzorku od 238 odgajatelja od kojeg uzorak čini 98,1% odgajateljica te 1,7% odgajatelja. Ispitivale su povezanost različitih dimenzija kulture odgojno - obrazovne ustanove s obrazovnom paradigmom odgajatelja te identificirale one dimenzije kulture ustanove koje podržavaju profesionalni razvoj odgajatelja. Uvidom u rezultate istraživanja navode najprisutnije odlike odnosa u ustanovi. Ispitani su odgajatelji naveli, između ostalog, pomoć kolegica u radu i rješavanju problema te poticanje i ohrabivanje odgajatelja u iskušavanju novih ideja i odgojno - obrazovnih

strategija u radu. Kao daljnje pozitivne odlike odnosa u ustanovama ranoga odgoja, ispitanici procjenjuju demokratsko donošenje odluka na temelju stručne argumentacije te međusobnu podršku i poštovanje u kolektivu (Vujičić, Čamber Tambolaš, 2017).

Prema tome, iskustvo rada uvelike ovisi o atmosferi i kulturi vrtića u predškolskoj ustanovi općenito, te ovisi o kvaliteti međuljudskih odnosa, suradnji i uvažavanju unutar kolektiva ne ovisno o rodu zaposlenika. Možemo pretpostaviti da iskustvo rada ima utjecaj na formiranje stavova bilo pozitivnih, odnosno negativnih. Rezultati provedenog istraživanja u ovom radu sukladni su s provedenim istraživanjem Vujičić i Čamber Tambolaš (2017) u kojem se izražavaju pozitivni stavovi prema suradnji s odgajateljima oba roda, iako se u ovom istraživanju pokazalo da iskustvo nije bilo presudno u formiranju stavova prema muškim odgajateljima.

Naime, veću ulogu u formiranju stavova odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima ima njihov vrijednosni sustav. Rezultati provedenog istraživanja ukazuju da odgajateljice koje u većoj mjeri izražavaju tradicionalnije stavove isto tako izražavaju predrasude spram muških odgajatelja, te donekle podržavaju stereotipnu podjelu posla po rodu u odgojno obrazovnom radu.

7.9. Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljem s obzirom na dobi odgajateljica

Da bismo utvrdili postoji li povezanost između stavova odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima i dobi ispitanih odgajateljica provedeni su testovi bivarijatne korelacije. Rezultati ukazuju da ne postoje statistički značajne povezanosti dobi ispitanica i njihovih stavova o suradnji s muškim odgajateljima.

Hipoteza *H4*: *Mlađe odgajateljice imat će pozitivnije stavove o suradnji sa muškim odgajateljem za razliku od starijih odgajateljica* nije potvrđena. Pokazalo se da ne postoji statistički značajna povezanost između dobi odgajateljica i njihovih stavova prema suradnji s muškim odgajateljima. Iz ovih rezultata slijedi da se stavovi

o suradnji s muškim odgajateljem ne bazira na starosnoj dobi odgajateljica, te da dob odgajateljica nije bitan čimbenik u formiranju stavova o suradnji s muškim odgajateljima.

Mlađi ljudi su općenito više skloni podržavati egalitarnije partnerske odnose i podjelu rada u obitelji, kako je to pokazalo istraživanje stavova studenata o odnosima u obiteljima te o položaju žene u društvu (Leinert Novosel, 1999; prema Galić i Nikodem, 2007). Kamenov i Galić (2011) opisale su istraživanje kojim su se ispitali percepcija, iskustvo i stavovi o rodnoj (ne)ravnopravnosti u obitelji. Pokazalo se da se sudionici s obzirom na dob ne razlikuju u percepciji podjele uloga u kućanskim poslovima niti vođenjem kućanskog budžeta između muškaraca i žena. Međutim, kada se govori o brizi za djecu, rezultati su pokazali da sudionici stariji od 60 godina procjenjuju kako je za dijete zadužena majka za razliku od sudionika u dobi između 30 i 44 godine. U istraživanju provedenom 2008. godine na 96 odgajateljica u kojem se ispitalo zadovoljstvo poslom pokazalo se nema dobnih razlika u zadovoljstvu poslom kod ispitanika (Fiala i Sindik, 2012) što je u skladu sa provedenim istraživanjem.

Kosić (2017) se također bavila ovom tematikom te ispitala stavove roditelja o muškim odgajateljima. Rezultati su pokazali da mlađi roditelji smatraju kako bi muški odgajatelji trebali predstavljati dobar model dječacima te posjedovati autoritet nad djecom.

7.10. Povezanost stavova odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima i duljine radnog staža

Tablica 17. Stavovi prema suradnji s muškim odgajateljima s obzirom na duljinu radnog staža

Stavovi prema suradnji s muškim odgajateljima	N	r	P
Odgajno-obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego kolegom.	154	0,14	0,09

U Tablici 17. rezultati ukazuju da postoji statistički značajna pozitivna korelacija između duljine radnog staža ispitanica i stava na čestici „*Odgajno - obrazovni rad lakše se može isplanirati s kolegicom nego kolegom*“. Ispitanice s duljim radnim stažem pokazuju veće slaganje s tvrdnjom da se odgajno-obrazovni rad lakše može isplanirati s kolegicom nego kolegom. Prema navedenim rezultatima možemo zaključiti da je *Hipoteza 5: "Odgajateljice sa manje radnog staža imat će pozitivnije stavove o suradnji s muškim odgajateljima za razliku od odgajateljica s dužim radnim stažem"* je djelomično potvrđena jer se statistički značajna povezanost očituje u jednoj od pet mogućih varijabli.

Očekivana je mogućnost da bi odgajateljice s duljim radnim stažem mogle imati negativnije stavove o suradnji s muškim odgajateljima, odnosno da će odgajateljice s kraćim radnim stažem imati pozitivnije stavove o suradnji s muškim odgajateljima kao što se i potvrdilo. Duljina radnog staža ima utjecaj na stavove odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima. S obzirom da odgajateljskom profesijom dominiraju žene može se pretpostaviti da odgajateljice preferiraju rad s kolegicama jer su na njega navikle, te smatraju da se s njima mogu lakše dogovoriti odnosno isplanirati odgajno-obrazovni rad. Također bi se dalo pretpostaviti da kolegice s više radnog staža imaju eventualno i tradicionalnije stavove spram muških odgajatelja.

Naime, cilj istraživanja Fiala i Sindik (2012) bio je utvrditi postoji li razlika u zadovoljstvu poslom u odgajateljskoj profesiji na temelju duljine radnog staža i

stručnu spremu odgajateljica. Njihovi rezultati nisu pokazali nikakvu statistički značajan utjecaj dužine radnog staža na zadovoljstvo poslom. Radni staž nema utjecaj na zadovoljstvo poslom u našem istraživanju, mlađe i starije kolegice su jednako zadovoljne poslom. Iz toga bi mogli zaključiti da su uvjeti rada jednaki za sve, ne ulazeći u to doživljavaju li ih odgajateljice kao dobre ili loše, a mlađe i starije podjednako reagiraju na te uvjete (Fiala i Sindik, 2012). Prema tome može se povezati duljina radnog staža s prisutnosti tradicionalnih stavova u odgajateljskoj profesiji.

7.11. Razlike u stavovima o suradnji s muškim odgajateljima s obzirom na razinu obrazovanja odgajateljica

Tablica 18. Stavovi prema suradnji s muškim odgajateljima s obzirom na razinu obrazovanja

Stavovi prema suradnji s muškim odgajateljima	Viša škola ili preddiplomski studij		Fakultet		F	p	T	p
	M	SD	M	SD				
Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo sa odgajateljicama.	1,68	1,09	1,35	0,63	16,19	,00	2,39	,018

Razlike u stavovima o suradnji s muškim odgajateljima s obzirom na razinu obrazovanja odgajateljica ispitano je t-testom za nezavisne uzorke. Rezultati ukazuju da postoje statistički značajne razlike u stavovima prema suradnji s muškim odgajateljima na tvrdnji „*Muški odgajatelji su kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim problemima mogu ipak raspraviti samo sa odgajateljicama*“ između ispitanica različitog stupnja obrazovanja. Ispitanice koje su završile višu školu/preddiplomski studij pokazuju veće slaganje s tvrdnjom da su muški odgajatelji kao suradnici uvijek dobrodošli, ali o nekim osjetljivim dječjim

problemima mogu ipak raspraviti samo s odgajateljicama, od odgajateljica koje su završile diplomski studij. Prema navedenom, ne možemo potvrditi *Hipotezu 6: "Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima razlikovati će se prema stupnju obrazovanja. Odgajateljice sa završenom višom školom/prediplomskim studijem imati će pozitivnije stavove o suradnji s muškim odgajateljima za razliku od odgajateljica sa završenim fakultetom"*.

U istraživanju Galić (2012) pokazala se veća sklonost niže obrazovanih skupina ispitanika prema patrijarhalizmu u odnosu ispitanike sa srednjom školom, višim školama i fakultetima. Također, ukazuje se na veću sklonost više obrazovanih ispitanika rodno egalitarnom društvu za razliku od ispitanika bez škole i s osnovnom školom, te sa zanatskim tipom škole. Iako, u već spomenutom istraživanju od Fiala i Sindika (2012) pokazalo se da zadovoljstvo poslom ne razlikuje kod odgajateljica različite stručne spreme i radnog staža.

U provedenom istraživanju, iako su dobivene statistički značajne razlike između odgajateljica različitog stupnja obrazovanja, ne može se generalizirati jer razlika u obrazovanju u ciljanom uzorku nije velika.

8. ZAKLJUČAK

Prepoznata je važnost ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja od strane EU i zemalja članica kao područje od posebnog društvenog značaja, te se ističe potreba za osiguravanjem što kvalitetnijeg i svima dostupnog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (ECEC for all). Stoga se naglasak stavlja na reformu odgojno - obrazovne politike, a sukladno time i na odgajatelje, na njihove kvalifikacije i obrazovanje osobito uzevši u obzir stupanj i opseg obrazovanja, vještine koje se trebaju razvijati te kompetencije koje bi se trebale steći tijekom rada i/ili školovanja u skladu sa suvremenim spoznajama o važnosti RPOO. Odgajatelji se nalaze u položaju kada se njihova uloga temeljito mijenja, te snose dio odgovornosti stručnog nositelja odgojno - obrazovnog procesa.

U radu se raspravlja o problematici neravnopravnosti spolova u odgajateljskoj profesiji kako u svijetu tako i u Republici Hrvatskoj. Naime, odgajateljskom profesijom dominiraju žene te se ističe potreba za povećanjem udjela muškaraca u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. Prema podacima Statističkog ljetopisa 2017. u predškolskom sustavu odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj zastupljeno je 949 muškaraca zaposlenih u dječjim vrtićima koji ostvaruju programe predškolskog odgoja, što čini 4,7 % od ukupnog broja zaposlenih (ravnatelja, stručnih suradnika i odgajatelja, domara). Burić (2012) navodi kako je situacija u zemljama izvan Hrvatske vrlo slična. Ravnopravnost spolova u RPOO može se tumačiti na različite načine. Jedan od njih je jačanje tradicionalnih rodni uloga u kontekstu komplementarnosti, dok je drugi osuvremenjen težnjom ka postizanju podjednako broja muških i ženskih odgajatelja u odgajateljskoj profesiji koji bi doveo do ravnopravnosti spolova isključujući rodne razlike. Rodna ravnopravnost omogućuje jednake preduvjete za ostvarivanje ljudskih prava neovisno o rodnom identitetu.

Pozitivan „muški model“ predstavlja očinsku figuru, autoritet te često sadrži implicitne i eksplicitne pretpostavke o vrijednostima koji djeci prikazuju tipično tradicionalno poimanje „muškosti“ koja se bazira na normativnoj heteroseksualnoj muškosti. Martino (2008) ukazuje na politiziranu funkciju diskursa muškog modela u

kontekstu izazivanja "moralne panike" kao odgovor na smanjenje broja muških učitelja te odbacuje diskurs o navodnim štetnim utjecajima feminizacije kako ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, tako i osnovnoškolskog obrazovanja. Prema navedenom, javlja se potreba za većim udjelom muškaraca u RPOO.

U ovom radu nastojala se sagledati odgajateljska profesija kroz rodnu perspektivu. Ispitani su stavovi odgajateljica o muškim odgajateljima, o njihovom iskustvu suradnje, organizaciji rada u odgojno - obrazovnoj skupini te percepciji odgajateljica o tzv. „muškom modelu“. Anketirano je 160 odgajateljica u dječjim vrtićima u kojima jesu ili još uvijek rade muški odgajatelji.

S obzirom da je istraživanje provedeno na ciljanom uzorku u objektima ranog i predškolskog odgoja u kojima su bili ili jesu trenutno zaposleni muški odgajatelji zamjećujemo da polovina odgajateljica nema iskustvo rada s muškim odgajateljem. Odgajateljice s iskustvom rada s muškim odgajateljem kao i one odgajateljice koje nisu imale iskustava rada s muškim odgajateljem u velikoj većini preporučile bi suradnju s muškim odgajateljem drugim kolegicama, čak njih 85,0%. Nadalje, s obzirom na dobivene rezultate istraživanja, može se pretpostaviti da se utjecaj i poimanje „muškog modela“ u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju temelji na komplementarnosti rodnih uloga. Dio odgajateljica podržava podjelu „prirode“ ženskih odnosno muških poslova u odgojno – obrazovnom radu pripisujući muškim odgajateljima rodne stereotipe (autoritet u skupini, aktivna igra s djecom, nemaju potrebnu intuiciju za potrebe djece, manje su aktivni u brizi, njezi i odgoju).

Kontradiktorno tome, prema dobivenim rezultatima na Hofstedeovoj skali maskuliniteta/feminiteta može se zaključiti da u odgajateljskoj profesiji prevladava ženski tip društva što je u skladu s istraživanjima Lažnjak (2011) i Burai (2015), a očituje se manjim rodnim predrasudama. Ovo nas navodi na razmišljanje o tome koliko su pojedine izjave ispitanica deklarativne obzirom da je manji dio ispitanika u poimanju „muškog modela“ naginjalo rodnim stereotipima.

Nadalje, hipoteza *Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima povezani su s njihovim stavovima o podjeli poslova po rodu* je djelomično potvrđena. Utvrđene su pozitivne korelacije između pojedinih stavova odgajateljica o suradnji s

muškim odgajateljima s njihovim stavovima o podjeli poslova po rodu. Što su viši rezultati odgajateljica na skalama maskuliniteta (odnosno što više podrazumijevaju / prihvaćaju tradicionalnu podjelu poslova), to su negativnije stavove prema suradnji s muškim odgajateljima. Pregledom rezultata može utvrditi da *Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima povezani su s njihovim stavovima o tzv. „muškom modelu“ u odgojno obrazovnom radu* je djelomično potvrđena. Pronađene su statistički značajne pozitivne korelacije između stavova o suradnji s muškim odgajateljima i skoro svih čestica stavova o „muškom modelu“ u odgojno-obrazovnom radu. Hipoteza *Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima povezani su s iskustvom rada s muškim odgajateljem* je djelomično potvrđena. Zanimljiv je podatak da iskustvo suradnje s muškim odgajateljem nije presudno u stvaranju stavova o muškim odgajateljima u vrtićima. Naime, može se zaključiti da iskustvo ne mora biti presudno za formiranje pozitivnih stavova o radu s muškim odgajateljima. Hipoteza *Mlađe odgajateljice imat će pozitivnije stavove o suradnji s muškim odgajateljem za razliku od starijih odgajateljica* nije potvrđena. Pokazalo se da ne postoji statistički značajna povezanost između dobi odgajateljica i njihovih stavova prema suradnji s muškim odgajateljima. Iz ovih rezultata slijedi da se stavovi o suradnji s muškim odgajateljem ne baziraju na starosnoj dobi odgajateljica te da dob odgajateljica nije bitan čimbenik u formiranju stavova o suradnji s muškim odgajateljima. Hipoteza *Odgajateljice sa manje radnog staža imat će pozitivnije stavove o suradnji s muškim odgajateljima za razliku od odgajateljica s dužim radnim stažem* je djelomično potvrđena. Samo se u jednoj varijabli pokazala statistički značajna razlika iako se očekivalo da će odgajateljice s manje radnog iskustva imati u većoj mjeri pozitivnije stavove o suradnji s muškim odgajateljima. Nadalje, hipoteza *Stavovi odgajateljica o suradnji s muškim odgajateljima razlikovati će se prema stupnju obrazovanja* nije potvrđena te nema statističkih značajnih rezultata s obzirom na stupanj obrazovanja odgajateljica. Također, u istraživanju je zamijećen veliki postotak neodlučnih ispitanika što nam ukazuje na potrebu za dodatnim istraživanjima, ali isto tako nam ukazuje da je rodna tematika

osjetljivo područje unutar odgajateljske profesije. Možemo pretpostaviti da dio neodlučnih ispitanika nisu otvoreno iskazali svoje tradicionalne vrijednosti.

Nužno je provoditi daljnja istraživanja koja se bave odnosom roda i ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te poboljšati obrazovanje za rodnu osviještenost budućih odgajatelja djece rane i predškolske dobi kako bi se smanjilo prenošenje tradicionalnih, stereotipnih stavova o ulogama muškaraca i žena. Stoga treba više ulagati u razvoj koncepta rodno osviještene politike koja podrazumijeva uključivanje muškaraca i žena u sva područja društvenog života do postizanja pune i stvarne jednakosti kako bi pridonijeli postizanju ravnopravnosti spolova u odgajateljskoj profesiji, a ne samo postizanju zastupljenosti jednakog broja muškaraca i žena u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju.

9. LITERATURA

1. Ajduković, M. (2001). *Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece*. Zagreb: Dijete i društvo.
2. Ardalić, V. (2010). *Bukovica: narodni život i običaji*. Zagreb: SKD „Prosvjeta“.
3. Askland, L. (2012). *Zapošljavanje muškaraca u dječjim vrtićima i ravnopravnost spolova*. Djeca u Europi, 8. (12-13)
4. Baranović, B., Jugović, I. (2011) *Percepcija, iskustvo i stavovi o rodnoj (ne)ravnopravnosti u obrazovanju*. Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj: istraživanje "Percepcija, iskustva i stavovi u rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj". Biblioteka Ona. Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova, Zagreb, 143-164
5. Barnard, C., Hovingh, L., Nezwek, N., Pryor-Bayard, D., Shmoldt, J., Stevens, J., Sturuss, W., Wabeke, S., Weaver, L. (2000). *Recommendations for improving the recruitment of male in early childhood education professionals: The female viewpoint*
6. Bartulović, M., 2011: Hofstedeova dimenzija muževnosti kao analitički okvir rodne jednakosti i seksualne različitosti, *Pedagogijska istraživanja*, 37 (1), 171-185
7. Bjelajac, S. i Reić, A. (2006). *Društveni ugled odgojitelja*. (U: Ivon, H. (ur.) Zbornik radova Prema kvalitetnoj školi: 5. dani osnovne škole Splitskodalmatinske županije, Split: HPKZ - Ogranak Split, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, str. 175-188.)
8. Brownhill, S. (2014). *'Build me a male role model!' A critical exploration of the perceived qualities/characteristics of men in the early years (0–8) in England*. Routledge
9. Burai, R. (2015). *Hofstedeove dimenzije – doprinos(su)konstrukciji interkulturalnog kurikulumu*. Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, 61,2;97-107. Zagreb

10. Burić, H. (2012). *Kako odgajaju muškarci?* Djeca u Europi, 8 (14-16)
11. Centar za ženske studije. (2007.). *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH
12. Corrie, T., McGuire, M. (2013). *Economic Abuse: Searching for Solutions. A Spotlight on Economic Abuse Research Report*. Melbourne: Good Shepherd Youth & Family Service i Kildonan Uniting Care. URL: http://www.kildonan.unitingcare.org.au/uploads/publications/Economic_Abuse_Final_Report.pdf, preuzeto 09.01.2018.
13. Cunningam, B., Dorsey, B. (2004). *Out of sight, but not out of mind: the harmful absence of men*. Exchange (156): 42-43
14. Čondić, A. (2009): *Život u slobodnim vezama i ženidba na pokus – Kršćani u građanskim ženidbama*, Diacovensia, Vol.15 (2007) 2. str. 7-35.
15. Dewey, J., Dwarkin, M.S. (1959). *Dewey on Education*. Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University
16. Fawole, O. I. (2008). Economic Violence To Women and Girls - Is It Receiving the Necessary Attention? *Trauma, Violence & Abuse*, 9(3):167-177.
17. Fiala, B., Sindik, J. (2012). *Čimbenici zadovoljstva životom kod odgojiteljica predškolske djece*. Acta Iadertina, 9, I-I4
18. Fraquhar, S. (1997). *Are male teachers really Necessary?* (Eric Document Reproduction Service No. ED 417 821)
19. Galić, B. (2002). *Moć i rod*. Revija za sociologiju, 33 (3-4): 225-238.
20. Galić, B. (2004) Seksistički diskurs rodnog identiteta. *Socijalna ekologija*, Vol.13, No.3-4, 305-324.
21. Galić, B., Nikodem, K. (2007). *Identifikacija standarda diskriminacije žena pri zapošljavanju u RH*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
22. Galić, B. (2008). *Rodni identitet i seksizam u hrvatskom društvu*. U: Cifrić, Ivan (ur.). *Relacijski identiteti*. Prilozi istraživanju identiteta hrvatskog

- društva. Hrvatsko sociološko društvo: Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta. Biblioteka Razvoj i okoliš, str.153-183. Zagreb
23. Galić, B. (2011). *Žene i rad u suvremenom društvu – značaj „orodnjenog“ rada*. Sociologija i prostor, 49,189(1); str. 25-48.
 24. Galić, B.(2012) Promjena seksističkog diskursa u Hrvatskoj? Usporedba rezultat istraživanja 2004.i 2010.godine. *Socijalna ekologija*, Vol.21, No.2-155-177.
 25. Galman, S. & Mallozzi, C. A. (2015). *The ballad of the big manly guy: Male and female teachers construct the gendered careworker in U.S. early education contexts*. In S. Brownhill, J. Warin, & I. Wernersson, (Eds.). *Men, masculinities and teaching in early childhood education: International perspectives on gender and care*. London: Routledge.
 26. Gold, D., Reis, M. (1982). *Male teacher effects on young children: a theoretical and empirical consideration*. *Sex roles*. 8(5), 493-513
 27. Goodnow ,J. J., Bowes, J.M. (1994). *Men, women, and household work*. Melbourne; New York: Oxford University Press
 28. Haralambos, M. (1994). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus
 29. Haralambos, M., Holborn, M. (2002). *Sociologija-teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
 30. Hodžić, A., Bijelić, N., Cesar, S. (2003). *Spol i rod pod povećalom: priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije*. Zagreb: Cesi.
 31. Hofstede, G. (1998). *Comparative Studies of Sexual Behavior: Sex as Achievement or as Relationship*. U: Hofstede, G. i sur. (ur.), *Masculinity and Femininity: The Taboo Dimension of National Culture*. Thousand Oaks / London / New Delhi: Sage Publications, str. 153 – 179.
 32. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences, Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks: Sage Publications
 33. Jensen, J.J. (1996) *Men as workers in childcare services*. Bruxelles: European Equal Opportunities Unit

34. Johnson, S.P. (2008). *The status of male teachers in public education today*. Education policy brief 6(4). Bloomington, Center for evaluation and education policy (CEEP) Indiana
35. Jones, D. (2007). *Millenium man: constructing identities of male teachers in early years contexts*. Twickenham, UK: Brunel University, Rutledge
36. Jukić, R. (2013). „Ženska pedagogija“ i feminizacija nastavničke struke kao čimbenici skrivenog kurikula. Šk. vjesn. 62, 4, 541-558
37. Kamenov, Ž., Galić, B. (2011). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj. Istraživanje ‘Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj’*. Biblioteka ONA, Ured za ravnopravnost spolova vlade Republike Hrvatske
38. Katunarić, V.(1996). *Tri lica kulture*. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol.5 No.5-6 (25-26).Filozofski fakultet Zagreb
39. Klasnić, K. (2011). *Ekonomsko nasilje nad ženama u intimnim vezama u hrvatskom društvu – konceptualne pretpostavke*. Socijalna ekologija, 20 (3):335-355.
40. Krstović, J. (2011). *Diskursi profesionalnog identiteta odgajatelja u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju- izazovi i perspektive*.
41. Lažnjak, J. (2011). *DIMENSIONS OF NATIONAL INNOVATION CULTURE IN CROATIA Content Validity of Hofstede's Dimensions*. Društvena istraživanja, 20(4(114)), 1015-1038.
42. Lučić, K. (2007). *Odgojiteljska profesija u suvremenoj odgojno-obrazovnoj skupini*. (U: Odgojne znanosti, Vol. 9, broj 1, str. 135-150
43. Martino, W.J. (2008). *Male Teachers as Role Models: Addressing Issues of Masculinity, Pedagogy and the Re-Masculinization of Schooling*. Curriculum Inquiry, Volume 38, Issue 2
44. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014) *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Zagreb
45. Mijatović, A. (2000). *Učitelj i pedagoška služba*. (U: Napredak, Vol. 141,broj 1, str. 7-16)

46. Mistry, M., Sood, K. (2015). *Why are there still so few men within Early Years in primary schools: views from male trainee teachers and male leaders?* Education 3-13: International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education, Volume 43, Issue 2
47. Mlinarević V. i Marušić K. (2005). *Prava djeteta i njihovo oživotvorenje u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja*. Život i škola, Časopis za teorijkola, str. 29-40.
48. Moss, P. (2006). *Structures, Understandings and Discourses: Possibilities for RE-Envisioning the Early Childhood Worker*. Contemporary Issues in Early Childhood
49. Murdock, G. P. (1949). *Social Structure*. New York: Macmillan.
50. Nikodem, K. i Galić, B. (2009). *Percepcija rodnih jednakosti i šansi pri zapošljavanju u hrvatskom društvu. Pogled nezaposlenih žena*. Revija za socijalnu politiku, 16(3), 253-270. <https://doi.org/10.3935/rsp.v16i3.855>
51. Parsons, T. (1955). 'The American family: its relations to personality and social structure' u: Parsons i Bales (ur.) (1955). *Family, Socialization and Interaction Process*, The Free Press, New York.
52. Peeters, J. (2012). Muškarci. Oprez!. *Djeca u Europi : zajednička publikacija mreže europskih časopisa*, 4(8), 16-17.
53. Peeters, J., Rohrman, T., Emilsen, K. (2015). *Gender balance in ECEC: why is there so little progress?*. Volume 23 - Issue 3: Gender balance in the ECEC work force
54. Previšić, V., Mijatović, A. (2002). *Mladi u multikulturalnom svijetu*. Zagreb: Interkultura.
55. Rich, M. (2014). *Why don't more men go into teaching*. The New York Times
56. *Rodno osviještena politika u obrazovanju*. Preporuka CM/Rec (2007)13 prihvaćena od strane Odbora ministara/ministrica Vijeća Europe 10. listopada 2007. godine i Memorandum s objašnjenjima (2010). Zagreb: Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova.

57. Rohrmann, T. (2012). *Nema problema za muškarce u Njemačkoj*. Djeca u Europi, 8 (10-11)
58. Seifert, K. (1986). *Men in early childhood education*. Manitoba University, Winnipeg department of educational psychology
59. Sexton, E. (2001). *Dawkins i sebični gen*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb
60. Slunjski, E. (2009). *Postizanje odgojno-obrazovne prakse vrtića usklađene s prirodom djeteta i odraslog*. Život i škola, br. 22, god. 55., str. od 104. do 115.
61. Spajić-Vrkaš, V. (1997). *Globalna etika, kulturni pluralizam, demokracija*. Odgoj i obrazovanje za život u demokratskom društvu. Vrgoč, H.(ur.),Zagreb: HPK str.35-41
62. Todorov, D. (2013). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija na osnovu pola*. Priručnik za zaposlene u instituciji Pokrajinskog ombudsmana i pokrajinskim organima uprave. Novi Sad: Pokrajinski ombudsman.
63. Tomić – Koludrović, I., Kunac, S. (2000). *Rizici modernizacije žene u Hrvatskoj devedesetih*. Split : Udruga građana Stope nade.
64. Tomić, M., Spasić, D. (2010). *Maskulinitet u profesijama*. Antropologija 10,sv.1
65. Topolčić, D. (2001). *Muškarci to ne rade: Rodno segregirana podjela rada u obitelji*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
66. UNESCO (2005). *Exploring and understanding gender in education: a qualitative research manual for education practitioners and gender focal points*. Bangkok: UNESCO Bangkok
67. Vujičić, L., Čamber-Tambolaš, A. (2017). *Profesionalni razvoj odgajatelja - izazov za pedagoga*. Zbornik u čast Stjepana Staničića "Suvremeni izazovi u radu (školskog) pedagoga". str. 132-155
68. Warin, J. (2011). *Stories of self: tracking children's identity and wellbeing through the years of school*. Education and health, Vol.29, No.1, p. 19-20.

69. Mrežni izvori:

70. Branigan, E. (2004). *'His money or our money?'* *Financial abuse of women in intimate partner relationships*. Coburg: Coburg-Brunswick Community Legal and Financial Counselling Centre Inc. URL: http://www.communitylaw.org.au/clc_morelandhome/cb_pages/images/238_Financial_Abuse_Projec.pdf preuzeto 09.02.2018
71. Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament (2006) on [Efficiency and equity in European education and training systems](#) [COM(2006) 481 final – Not published in the Official Journal]. Pribavljeno 12.01.2018. sa <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52006DC0481>
72. Council conclusions on early childhood education and care: providing all our children with the best start for the world of tomorrow. (2011). *Official Journal of the European Union*. Pribavljeno 12.01.2018. sa http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/122123.pdf
73. Council conclusions on a strategic framework for European cooperation in education and training („ET 2020“), (2009). Pribavljeno 20.01.2018. sa <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aef0016>
74. Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations (1997). Pribavljeno 24.03.2018. sa www.oecd.org/dataoecd/48/22/41529556.pdf
75. Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (2008); NN 63/2008. Pribavljeno 12.03.2018. sa http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html
76. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. (2017). *Žene i Muškarci u Hrvatskoj 2017*. Pribavljeno 2.07.2018. sa https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2017.pdf

77. Early Childhood Education and Care1: Providing all our children with the best start for the world of tomorrow,2011. Pribavljeno 12.01.2018. sa https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2011.175.01.0008.01.ENG
78. Komadina, T.; Perić-Kosović, D. *Uloga oca. // Obiteljski centar primorsko-goranske županije*. Pribavljeno 24.04. 2018. sa http://oc-pgz.hr/clanci_uloga_oca.html.
79. Kosić, L.(2017). *Tipovi muškosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju - stavovi roditelja o muškim odgajateljima* Sveučilište u Rijeci Učiteljski fakultet u Rijeci Katedra za obrazovne znanosti. Pribavljeno 06.02.2018. sa <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:280400>
80. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Pribavljeno 24.02.2018. sa www.mzos.hr
81. Sak, R., Sahin, I.T., Sahin, B.K. (2012). *Views of female preeschool pre-service teachers about male teaching colleagues. Procedia – social and behavioral sciences*, 47, str. 586-593. Pribavljeno 20.06.2018. sa <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812024366>
82. Sharp, N. (2008). 'What's yours is mine'. The different forms of economic abuse and its impact on women and children experiencing domestic violence. Refuge for women and children against domestic violence. Pribavljeno 12.04.2018. sa https://refuge.org.uk/cms_content_refuge/attachments/What%27s%20yours%20is%20mine%20exec%20summary%20%28Web%29.pdf
83. Starting Strong II: Early Childhood Education and Care. Pribavljeno 20.01.2018. sa <http://www.oecd.org/education/school/startingstrongiiearlychildhoodeducationandcare.htm>
84. Šimić, N. (2009.): *Spolni hormoni i seksualna želja*, Med Jad 2009;39(1-2):5-12 Pribavljeno 21.04.2018. sa http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=59351

85. Vlada Republike Hrvatske (2001). *Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova, s programom provedbe nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj od 2001. do 2005. Godine* (NN,112/2001.). Pribavljeno 7.3.2018. sa https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_12_112_1853.html
86. Vlada Republike Hrvatske (2017). *Zakon o ravnopravnosti spolova*. NN 82/08, 69/17 Pribavljeno 5.3.2018. sa <https://www.zakon.hr/z/388/Zakon-o-ravnopravnosti-spolova>
87. Vlada Republike Hrvatske (2003). *Zakon o ravnopravnosti spolova*. NN ,116/2003. Pribavljeno 24.02.2018. sa https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_07_116_1585.html
88. Vlada Republike Hrvatske (2014). *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*. NN 124/2014. Pribavljeno 5.3.2018. sa https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_124_2364.html
89. Zakon o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru, Narodne novine broj 22/2013. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Zagreb, 2013. Pribavljeno 7.03.2018. sa www.kvalifikacije.hr/ www.mzos.hr
90. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju. Pribavljeno 5.3.2018. sa <http://www.zakon.hr/z/492/Zakon-o-pred%C5%A1kolskom-odgoju-i-obrazovanju>
91. Warin, J., Adriany, V. (2015). *Gender flexible pedagogy in early childhood education*. Journal of Gender Studies. Pribavljeno 19.03.2018. sa <http://dx.doi.org/10.1080/09589236.2015.1105738>
92. Warin, J.,(2017). *Conceptualising the value of male practitioners in early childhood education and care:gender balance or gender flexibility*. Gender and Education. Pribavljeno 24.04.2018. sa <http://dx.doi.org/10.1080/09540253.2017.1380172>

10. PRILOZI

Prilog 1

ANKETNI UPITNIK- MM 2018

POŠTOVANE ODGAJATELJICE! OVIM ANONIMNIM UPITNIKOM ŽELIMO ISPITATI NEKE VAŠE STAVOVE O DOSADAŠNJOJ ILI BUDUĆOJ SURADNJI S MUŠKIM ODGAJATELJIMA. REZULTATI ĆE BITI KORIŠTENI **ISKLUČIVO ZA IZRADU DIPLOMSKOG RADA NA UČITELJSKOM FAKULTETU U RIJECI, ODNOSNO ZNANSTVENE SVRHE**. ANKETA JE DOBROVOLJNA I U SVAKOM TRENUTKU MOŽETE ODUSTATI OD ISPUNJAVANJA UPITNIKA. MOLIMO VAS DA ISKRENO ODGOVORITE NA PITANJA (**ZAOKRUŽIVANJEM JEDNOG BROJA**).

U KOJOJ MJERI SE SLAŽETE S PONUĐENIM TVRDNJAMA (1-UOPĆE SE NE SLAŽEM, 2-NE SLAŽEM SE, 3-NITI SE SLAŽEM NITI SE NE SLAŽEM, 4-SLAŽEM SE, 5-U POTPUNOSTI SE SLAŽEM):

1. MUŠKI ODGAJATELJI SU KAO SURADNICI UVIJEK DOBRODOŠLI, ALI O NEKIM OSJETLJIVIM DJEČJIM PROBLEMIMA MOGU IPAK RASPRAVITI SAMO SA ODGAJATELJICAMA.	1	2	3	4	5
2.ODGAJATELJ I ODGAJATELJICA BOLJE SE NADOPUNJUJU U RADU NEGO DVIJE ODGAJATELJICE	1	2	3	4	5
3.U ODGOJNO OBRAZOVNIM SKUPINAMA U KOJIMA ZAJEDNO RADE MUŠKI I ŽENSKI ODGAJATELJI NAPREDAK JE VIŠE OSTVARIV NEGO TAMO GDJE RADE SAMO ODGAJATELJICE.	1	2	3	4	5
4.ODGOJNO-OBRAZOVNI RAD LAKŠE SE MOŽE ISPLANIRATI S KOLEGICOM NEGO KOLEGOM.	1	2	3	4	5
5. NIJE PRAVEDNO DA VRTIĆ DA PREDNOST PRI ZAPOŠLJAVANJU ODGAJATELJU NA TEMELJU SPOLA.	1	2	3	4	5

U KOJOJ MJERI SE SLAŽETE S PONUĐENIM TVRDNJAMA (1-UOPĆE SE NE SLAŽEM, 2-NE SLAŽEM SE, 3-NITI SE SLAŽEM NITI SE NE SLAŽEM, 4-SLAŽEM SE, 5-U POTPUNOSTI SE SLAŽEM):

6. MUŠKI ODGAJATELJ U SKUPINI PREDSTAVLJA DJECI OČINSKU FIGURU.	1	2	3	4	5
7. MUŠKI ODGAJATELJ PRIRODNO LAKŠE POSTIŽE AUTORITET U SKUPINI ZA RAZLIKU OD ŽENSKIH ODGAJATELJA.	1	2	3	4	5
8. MUŠKI ODGAJATELJ NEMA INTUICIJU POTREBNU ZA BRIGU O DJETETU. (REAKCIJA NA PLAČ, BRISANJE NOSA, HIGIJENA I SL.)	1	2	3	4	5
9. MUŠKI ODGAJATELJI LAKŠE ODRAĐUJU TEHNIČKE POSLOVE U SKUPINI (POPRAVLJANJE, BUŠENJE I SL.)	1	2	3	4	5
10. ODGAJATELJICE SU AKTIVNIJE U BRIZI, NJEZI I ODGOJU DOK SU MUŠKI ODGAJATELJI SKLONIJI AKTIVNOJ IGRI S DJETETOM.	1	2	3	4	5
11. ODGAJATELJICE IMAJU KVALITETNIJE ODOSE S DJECOM U GRUPI JER OTVORENO POKAZUJU EMOCIJE ZA RAZLIKU OD MUŠKIH ODGAJATELJA.	1	2	3	4	5
12. NIJE NAJBOLJE ZA DJECU DA SU SVAKODNEVNO OKRUŽENA SAMO ŽENAMA.	1	2	3	4	5

U KOJOJ MJERI SE SLAŽETE S PONUĐENIM TVRDNJAMA (1-UOPĆE SE NE SLAŽEM, 2-NE SLAŽEM SE, - NITI SE SLAŽEM NITI SE NE SLAŽEM, 4-SLAŽEM SE, 5-U POTPUNOSTI SE SLAŽEM):

13. AKO JE U BRAKU ZAPOSLEN SAMO JEDAN SUPRUŽNIK, PRIRODNIJE JE DA JE TO MUŠKARAC.	1	2	3	4	5
14. ŽENE SU PO PRIRODI POGODNIJE ZA KUĆANSKE POSLOVE.	1	2	3	4	5
15. MUŠKARCI SU BLIŽI JAVNIM AKTIVNOSTIMA DOK SU ŽENE BLIŽE PRIVATNIM AKTIVNOSTIMA.	1	2	3	4	5
16. PODIZANJE DJECE JE VIŠE MAJČINSKA DUŽNOST NEGO DUŽNOST OCA.	1	2	3	4	5

17. IMA LI U VAŠEM KOLEKTIVU MUŠKIH ODGAJATELJA ?	DA	NE
18. IMATE LI ISKUSTVA RADA SA MUŠKIM ODGAJATELJEM U ODGOJNO OBRAZOVNOJ SKUPINI?	DA	NE
19. PREPORUČUJETE LI SURADNJU S MUŠKIM ODGAJATELJEM DRUGIM ODGAJATELJICAMA?	DA	NE

20. DOB OSOBE KOJA ISPUNJAVA UPITNIK : _____	21. GODINE RADNOG STAŽA KAO ODGAJATELJICE _____	
22. VAŠ STUPANJ OBRAZOVANJA: 1. SREDNJA ŠKOLA 2. VIŠA ŠKOLA ILI PREDDIPLOMSKI STUDIJ 3. FAKULTET (DODIPLOMSKI ILI DIPLOMSKI STUDIJ)	23. MOJ TRENUTNI STATUS U VRTIĆU JE: 1. ODGAJATELJICA – PRIPRAVNICA 2. ODGAJATELJICA 3. ODGAJATELJICA – MENTORICA 4. ODGAJATELJICA – SAVJETNICA	24. KAKO PROCJENJUJETE VAŠE, ODNOSNO IMOVINSKO STANJE VAŠE OBITELJI: 1. ZNATNO LOŠIJE OD VEĆINE DRUGIH 2. NEŠTO LOŠIJE OD VEĆINE DRUGIH 3. NITI BOLJE NITI LOŠIJE OD VEĆINE 4. NEŠTO BOLJE OD VEĆINE DRUGIH 5. ZNATNO BOLJE OD VEĆINE DRUGIH

HVALA NA SURADNJI